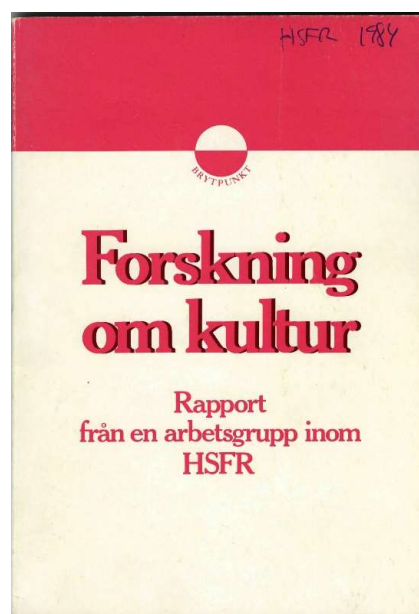

Faksimil

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet,
Forskning om kultur. Rapport från en arbetsgrupp inom HSFR
Stockholm 1984, 63 p.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) tillsatte i okt. 1982 en arbetsgrupp för forskning rörande kulturyttringar och kulturfrågor med Lars Furuland som ordförande

I denna skrift beskrivs även (s. 9) den programkommitté som det nyinrättade HSFR år 1978 tillsatte för att ”diskutera möjligheterna till tvärvetenskapligt samarbete på vad man (i brist på annat begrepp) kallade det kultursociologiska forskningsfältet. I arbetet deltog företrädare både för de estetiska ämnena och för antropologi, etnologi och sociologi samt för statens kulturråd. Gruppen enades om att det viktigaste inte var att tillföra det ganska hårt specialiserade vetenskapssamhället ännu en sektion av ämnet sociologi, utan att det verkligt angelägna var att söka skapa förutsättningar för ett vidgat och fördjupat forskningssamarbete mellan humanister och samhällsvetare. Begreppet kultursociologi gavs en vid definition och betraktades som en samlande beteckning för en rad relaterade forskningsintressen där människors idéer och kommunikativa handlingar sätts i förhållande till samhällets strukturer. Forskningsfältet ligger i skärningspunkten mellan humaniora och samhällsvetenskap.”

HSFR 1984

Forskning om kultur

Rapport
från en arbetsgrupp inom
HSFR

Forskning om kultur

Rapport
från en arbetsgrupp inom
HSFR

HSFR

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Brytpunkt – en serie skrifter från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Redaktör: Bo Öhngren.

I serien har tidigare utkommit:

Gaunt, David: *Memoir on History and Anthropology*. HSFR 1982.

Löfgren, Orvar m fl: *Forskning på osäkra villkor. Sex röster om vetenskapens vardag*. HSFR 1982.

Utkommer inom kort:

Eliassen, Kjell A & Pedersen, Mogens N: *Svensk samhällsforskning och förvaltning. En inventering av svensk forskning*. HSFR 1984.

Forskning om kultur

Rapport från en arbetsgrupp inom HSFR

© HSFR

Illustrationer: MEM, Mats Erik Molander

Produktion och distribution: Forskningsrådets förlagstjänst,

Box 6710, 113 85 Stockholm, tel 08/32 85 10 eller 08/15 15 80 (vx)

ISSN 0280-4395

ISBN 91-86362-02-X

Ord & Form AB, Uppsala 1984

Innehåll

FÖRORD.....	7
1. UPPDRAG OCH UTGÅNGSPUNKTER.....	9
2. KULTURBEGREPPET	13
2.1 Det estetiska kulturbegreppet och det antropologiska	15
2.2 Kulturteori	17
2.3 Kulturdelaktighet och referensramar	19
2.4 Kulturella värderingar	20
3. KULTURFORSKNINGEN OCH DESS NUVARANDE ORGANISATION	24
3.1 Kompetensuppbyggnaden	26
3.2 Institutionen som forskningsbas	27
3.3 Sektorsforskningens problem	28
3.3.1 Forskningssamverkan med statens kulturråd och andra sektorsorgan	31
3.3.2 Forskning om den kommunala kulturverksamheten	34
3.3.3 Kommunorganen och bebyggelsemiljön	35
4. VIKTIGA FORSKNINGSFÄLT.....	37
4.1 Kulturkonflikter	37
4.2 Kulturen i tekniksamhället	39
4.3 Kulturpedagogik	43
4.4 Ungdomskulturer	44
4.5 Kulturlandskapet och bebyggelsen	47
5. FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	51
5.1 Principer och allmänna överväganden	51
5.2 Symposier och seminarier	52
5.3 Forskningsbidrag av planeringskaraktär	52
5.4 Tjänster	53
5.5 Kontakter med sektorsfinansierad forskning	54
SUMMARY IN ENGLISH.....	56
LITTERATUR.....	59

Förord

En arbetsgrupp för forskning rörande kulturyttringar och kulturfrågor tillsattes i okt 1982 av HSFR. Till ordförande i gruppen utsågs professor Lars Furuland, Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala, och till ledamöter överantikvarie Margareta Biörnstad, Riksantikvarieämbetet, professor Åke Daun, Institutet för folklivsforskning, Stockholm, professor Tore Frängsmyr, Avdelningen för vetenskapshistoria, Uppsala, docent Peder Hård af Segerstad, Sociologiska institutionen, Uppsala, och professor Sven Sandström, Konstvetenskapliga institutionen, Lund. Byrådirektör Peter Stenberg, HSFR, har varit gruppens sekreterare. Överläggningar har hållits med gruppen för forskning och utveckling inom statens kulturråd.

Följande rapport avslutades i februari 1984. Den har sedan diskuterats inom HSFR, vilket föranlett några smärre justeringar, och legat till grund för vissa beslut i rådet våren 1984. HSFR har således beslutat föra fram förslag om en professur i kultursociologi, anordna de tre av gruppen högst prioriterade symposierna, utannonsera forskningsbidrag av planeringskaraktär enligt gruppens rekommendationer samt inrätta forskartjänster i ungdomskultur och museologi och en doktorandtjänst i kulturpedagogik. HSFR kommer dessutom att verka för att de av arbetsgruppen föreslagna kontakterna mellan rådet och sektorsorgan inom kulturområdet kommer till stånd.

Arbetsgruppens rapport diskuterar läget inom ett mycket vidsträckt forskningsområde, "Kulturyttringar och kulturfrågor", för vilket HSFR av statsmakterna tilldelats huvudansvar. Rapporten kan inte göra anspråk på fullständighet och gruppen har företrädesvis valt antropologiska och estetiska infallsvinklar för sin analys men vill även markera värdet av historiska, filosofiskt analytiska och religionsvetenskapliga perspektiv.

Sociologiska de?

Sektorsforskningen har ägnats ett särskilt avsnitt – likaså kompetensuppbyggnaden och institutionen som forskningsbas. Gruppens uppfattning är nämligen att institutionen som forskande enhet måste bevaras och utvecklas och dess grundforskningskompetens tillvaratas om sektorsforskningsproblemen på kulturområdet skall kunna lösas.

Lars Furuland

1. Uppdrag och utgångspunkter

”Kulturyttringar och kulturfrågor” är ett av de prioriterade forskningsområden, för vilka HSFR av statsmakterna tilldelats huvudansvaret. Den vidsträckta områdesrubriceringen innebär – positivt uppfattad – att rådet får största frihet att göra nödvändiga preciseringar och prioriteringar. I själva verket har HSFR under de senaste åren redan initierat diskussioner om det aktuella forskningsfältet och vidtagit vissa åtgärder.

Det nyinrättade humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet beslöt 1978 att tillsätta en programkommitté för att diskutera möjligheterna till tvärvetenskapligt samarbete på vad man (i brist på annat begrepp) kallade det kultursociologiska forskningsfältet. I arbetet deltog företrädare både för de estetiska ämnena och för antropologi, etnologi och sociologi samt för statens kulturråd. Gruppen enades om att det viktigaste inte var att tillföra det ganska hårt specialiserade vetenskapssamhället ännu en sektion av ämnet sociologi, utan att det verkligt angelägna var att söka skapa förutsättningar för ett vidgat och fördjupat forskningssamarbete mellan humanister och samhällsvetare. Begreppet kultursociologi gavs en vid definition och betraktades

som en samlande beteckning för en rad relaterade forskningsintressen där människors idéer och kommunikativa handlingar sätts i förhållande till samhällets strukturer. Forskningsfältet ligger i skärningspunkten mellan humaniora och samhällsvetenskap, och ett stort antal discipliner har alltså del i det – t ex etnologi, socialantropologi, sociologi, historia, idé- och lärdomshistoria, litteraturvetenskap, musikvetenskap och konstvetenskap. Under senare år har också den internationella forskningsutvecklingen på området påverkats av nya strömningar t ex inom semio-

tik, kunskapssociologi, fenomenologiskt inriktad samhällsvetenskap och symbolisk antropologi samt av en intensivare dialog mellan konstnärliga yrkesutövare och forskare.

Som avslutning på programkommitténs arbete arrangerade HSFR ett seminarium hösten 1980 för forskare inriktade på kulturanalys inom såväl human- som samhällsvetenskaper. Symposiet gav sitt bidrag till att kontaktnätet mellan olika discipliner och högskoleorter förbättrades och torde även ha varit av betydelse för framväxten av ett tvärvetenskapligt forum för kulturstudier vid Stockholms universitet (med visst deltagande även från andra universitet). Inom HSFR inrättades forskartjänster av betydelse för en metodisk-teoretisk förnyelse inom området: retorik, receptionsforskning, kulturteori. Den sistnämnda tjänsten tillkom efter önskemål från beredningsgrupper för både samhälls- och humanvetenskaper. Andra forskartjänster vid HSFR, som täcker fält av största betydelse för en kulturforskning med vidsträckt kulturbegrepp, avser industriminnesforskning, bebyggelsehistoria och kulturlandskapsforskning samt den byggda miljöns planering och gestaltning. I sammanhanget förtjänar det också nämnas att masskommunikationsforskningen är företrädd bland rådets anställda genom den förste assistenttjänst som föreståndaren för centrum för masskommunikationsforskning vid Stockholms universitet innehar vid HSFR.

Den arbetsgrupp för forskning rörande kulturyttringar och kulturfrågor, som HSFR:s huvudsekreterare tillkallade i okt 1982, kan utgå från och stödja sig på åtskilliga rapporter och diskussioner inom rådet, när den skall fullgöra sitt uppdrag att ge underlag för förslag till forskning på det aktuella området. Till underlaget har hört långsiktiga program från olika beredningsgrupper och slutrapporten från den nämnda programkommittén i kultursociologi (tryckt i *Sociologisk forskning*, nr 1 1980, och i antologin *Kultur och medvetande*, 1982).

Arbetsgruppen har i samband med HSFR:s diskussioner av anslagsframställningen för budgetåret 1984/85 preliminärt redovisat sina ståndpunkter och framfört vissa förslag till åtgärder. Hur läget har uppfattats av rådet framgår av petitaskrivningen för 1984/85 angående prioriterade områden:

Beträffande område nr 6 (kulturyttringar och kulturfrågor) har /man vid/ arbetet inom den av rådet tillsatta arbetsgruppen konstaterat att utbyggnaden av sektorsforskning på kulturområdet

varit svag. Kulturområdet har därigenom saknat stöd både för intern utveckling och för att hävda sina intressen gentemot andra sektorer. Arbetsgruppen har åtskilliga förslag till förbättringar av denna situation; de kommer att presenteras i den slutliga rapporten. Redan nu är emellertid gruppen klar över att en rad delområden är särskilt angelägna. Dit hör forskning om ungdomskulturer, om kulturell miljövård och om kulturteori och kulturanalys. Viktig är också forskning rörande teknikens utveckling och kulturlivet; här möts alltså arbetsgruppens strävanden och rådets ovan omtalade satsningar på "tekniksamhällets utveckling och konsekvenser".

Arbetsgruppens uppdrag har varit att företa en samlad analys av läget på forskningsområdet "kulturyttringar och kulturfrågor". Vi har även – i överensstämmelse med huvudsekreterarens direktiv – sökt ge konkreta förslag till insatser på området under en femårsperiod med beak-

tande av HSFR:s särskilda ansvar för grundforskning. Det har eftersträvats att rådets insatser skulle profileras och samlas till vissa begränsade teman. Särskilt har gruppen velat beakta behoven av teoretisk utveckling och av kompetensuppbyggnad hos yngre forskare. Möjligheter till samverkan med andra myndigheter och organ är i görligaste mån angivna i den härmed framlagda rapporten.

2. Kulturbegreppet

Kulturbegreppet har under hela 1900-talet varit föremål för en stundom mycket intensiv debatt. En aktuell sammanfattning av diskussionen återfinns i den ovannämnda skriften *Kultur och medvetande*, och denna sammanfattning speglar också de resonemang som förts i HSFR:s programkommitte i kultursociologi och som framför allt utmärks av en stark tvärvetenskaplig ansats.

Det viktigaste resultatet av 1900-talets kulturdebatt har varit en gradvis förskjutning och vidgning av innebörden av begreppet kultur: från att i stort sett ha varit liktydigt med den konstnärliga, musikaliska och litterära verksamheten inom de etablerade samhällsskikten har kulturbegreppet mer och mer kommit att omfatta den totala livsformen i ett samhälle eller i en social grupp. En sådan innebörd har för övrigt länge funnits i allmänt språkbruk i begreppssammanställningar som den västerländska kulturen och allmogekulturen. Ett samhälles grundläggande och i många fall gemensamma kunskaper, värderingar och erfarenheter har därvid uppfattats som det centrala i den mänskliga kulturen, något som i sin tur föranlett en del forskare att uppfatta kulturen som ett kollektivt medvetande.

Denna utveckling mot en kultursyn som framför allt intresserar sig för människors faktiska livssituation, deras sätt att bygga sina samhällen och att hantera sina konflikter och, sist men inte minst, deras beteende gentemot varandra har naturligtvis flera orsaker. Idéhistoriskt kan tankegångarna återföras till upplysningstidens intresse för och tro på människan och hennes möjligheter, alltså kulturutveckling som civilisationshistoria. Men framväxten av ett vidgat och mer "samhälleligt" kulturbegrepp har säkert också sin grund i den allmänna politiska och sociala utvecklingen under 1900-talet. De expressiva-estetiska kulturyttringarna har fått stå tillbaka för en kultursyn som betonar den moderna samhällsmedlemmens livsformer.

Det ligger dock en fara i att utvidga ett begrepp till att omfatta allt fler företeelser, och vådan av en sådan begreppslig utvidgning har börjat göra sig gällande på kulturforskningens område. Ett enda kulturbegrepp som omfattar människors totala livsform kan knappast ensamt tjäna som instrument för att lyfta fram de centrala problemen inom området eller för att formulera teorier om samband mellan olika kulturyttringar.

- 1) Det är ofrånkomligt att vi för närvarande inom vetenskapen har att arbeta med två kulturbegrepp. Enligt det ena är kultur "kollektivt medvetande", dvs många människors delade synsätt och värderingar (vilka kan vara mer eller mindre medvetna). Utifrån denna sin kultur organiserar människorna intrycken av omvärlden, de "konstruerar verkligheter" och griper aktivt in i sin omgivning. Därvid utskiljer sig inom kulturen (i vidsträckt mening) en rad mer specifika kulturyttringar och resultat. Kultur blir då de faktiska beteendena, seder och bruk, språk och könsroller likaväl som byggnadstraditioner, litteratur, bildkonst osv.

Men de sistnämnda yttringarna, som förutsätter ett avancerat och individualiserat bruk av kulturens möjligheter, ingår i sin tur i ett andra kulturbegrepp som användes snarast i motsats till eller åtminstone under avgränsning mot det förstnämnda antropologiska kulturbegreppet. Den kvalificerade kulturen och utbudet av dess resultat omfattar som nämnts bl a konstarterna, vetenskapen och idédebatten och förutsätter särskild kunskap och skolad uppmärksamhet hos mottagaren och i högsta grad hos forskaren. Den kan därför inte utan vidare studeras i den totala strömmen av mänskliga yttringar och mänskligt medvetande.

Tendensen att sammanfoga de två kulturbegreppen till ett enda har under senare decennier tidvis varit påtaglig inom olika humanvetenskaper, men faran för förluster av väsentlig kunskap och förståelse i förhållande till de kvalificerade kulturyttringarna har givit starka motiv för att inte acceptera en sådan sammanslagning. Därför har också diskussionen under senare år inneburit om inte en återgång till sekelskiftets språkbruk så dock ett återupplivande av en mer nyanserad terminologi med tydligare distinktioner.

2

här
Bourdieu's
kulturbegrepp
är av den
senare sorten.

2.1 Det estetiska kulturbegreppet och det antropologiska

För vår del vill vi som operationella begrepp föreslå det estetiska kulturbegreppet och det antropologiska; utifrån dem kan två till väsentliga delar olikartade forskningsfält urskiljas.

Det estetiska kulturbegreppet kommer då att omfatta den verksamhet som hör samman med "de sköna konsterna", dvs bildkonsten (inklusive skulptur, fotografi och andra bildmedier), musiken (inklusive folkmusik och sakral musik) och litteraturen (inklusive teater och vissa nya medier, typ film och video). För studiet av dessa kulturyttringar finns i de flesta fall etablerade discipliner. När det gäller några av de nya medierna pågår utvecklingen av ämnen och metoder. Studiet av de estetiska kulturyttringarna, både de traditionella och nya former som utvecklas, måste även i fortsättningen stimuleras på olika sätt.

Det antropologiska kulturbegreppet omfattar såväl människors föreställningar och värderingar som de praktiska, vardagliga och materiella yttringarna av mänsklig verksamhet, dvs både de "inre" och de "yttre" aspekterna av kulturen. Till de inre eller kognitiva kulturyttringarna hör i första hand de kunskapsmässiga och etiska föreställningar och symbolsystem som är av grundläggande betydelse för vår

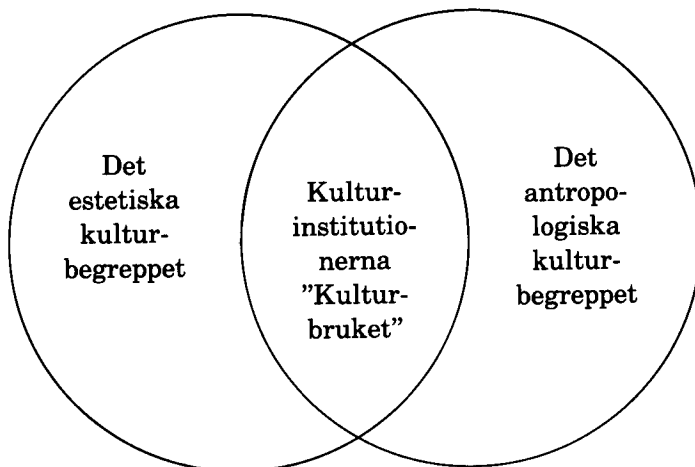
- Nja,
småare
den djupa
och de
kulturerna

livsåskådning och världsbild, men hit hör också en del något mindre varaktiga och allmängiltiga idéer och tankemönster, t ex människors livsstil och sätt att uppfatta sådant som köns- och generationsroller. De materiella kulturyttringarna utgörs av sådant som städer och byggnader, farkoster och fordon, redskap och tekniska hjälpmedel, men naturligtvis också av prydnadsföremål och personliga ägodelar. Om vi önskar förstå samhällsutvecklingen måste vi ägna även dessa kulturyttringar ett noggrant studium, något som är en viktig uppgift för en antropologiskt orienterad kulturforskning.

Kulturbegreppet kan således ges både en estetisk och en antropologisk innebörd, och en kulturforskning värd namnet måste ta hänsyn till båda. Konst, musik och litteratur är naturligtvis centrala kulturyttringar, som förtjänar att studeras av specialister på de olika områdena, och det är vår mening att HSFR även i fortsättningen bör ge detta studium allt stöd det kan få.

Eftersträvar man däremot en mer fullständig bild av människors liv, deras värderingar och motiv och av sambandet mellan dessa tankemönster och den materiella kulturen, så måste man vara beredd att även söka kunskap om annat än de traditionella kulturyttringarna. Det antropologiska kulturbegreppet kan ses som en sammanfattande benämning som innefattar objekten för det sökandet.

De båda kulturbegreppen griper in i varandra, något som vi på ett förenklat sätt försökt illustrera med figuren nedan, och i skärningspunkten mellan kulturbegreppen återfinns enligt vår uppfattning det för närvarande kanske mest spännande i kulturforskningen. Ty det är

Schematiskt kan förhållandet mellan de två kulturbegreppen beskrivas så här.

ju just i mötet mellan de estetiska kulturyttringarna och människors vardagliga liv som de traditionella konstformerna får sin innebörd och kan spela sin sociala roll och därigenom påverka utvecklingen. Men det är också här som sådant som teknik och social utveckling sätter sin prägel på konsten och den estetiska kulturen. Också av det skälet framstår föreningen mellan det estetiska och det sociala som ett särskilt intressant studieobjekt.

För forskningen är det uppenbart att företeelser som helt faller inom det estetiska kulturbegreppet och forskningsfältet kan fordra belysning utifrån det antropologiska fältet, och det framgår av modern forskning i hur hög grad förståelsen av kulturen ur antropologisk synpunkt befrämjas av insikter som förmedlas inom estetisk verksamhet och uttolkning. Detta ger dock inga motiv för en uppluckring av den praktiska gränsdragningen mellan de två kulturbegreppens områden.

2.2 Kulturteori

Kulturteoretiska forskningsansatser blir i det här sammanhanget viktiga. Med kulturteoretisk forskning menas då forskning som primärt sysselsätter sig med kultur såsom människors gemensamma synsätt och värderingar i en samhällelig kontext som kan vara lokal, regional eller nationell, t ex svensk kultur under 30-talet, och avgränsas socialt, t ex borgerlig kultur i Sverige under den viktorsianska/oscarsianska epoken. Åtskilliga ämnen kan bilda forskningsbas. Utöver en hel rad discipliner som direkt aktualiserades av programkommittén för kultursociologi (se avsnitt 1) bör även socialpsykologin nämnas, ett gränsämne med goda möjligheter att göra kulturteoretiska insatser.

Det existerar som bekant en konstteoretisk forskning, en litteraturteoretisk forskning osv. Kulturteorin använder inte exklusivt något visst empiriskt material, såsom bildkonst eller skönlitteratur, lika litet som kulturteorin avgränsas till analyser av religiositet eller folklig bygnadskonst. Kulturteorin handlar om människors kollektiva mentalitet, vilka regelmässigheter som denna är underställd, hur den vidmakthålls eller förändras samt vilka forskningsstrategier som kan fördjupa vår kunskap om kulturens mening.

En kulturteoretisk fråga är vad som är typiskt och centralt i en kultur. Vilka är med andra ord de "bärande strukturer", som yttrar sig inom vitt skilda områden, t ex i förhållandet mellan generationerna

men kanske samtidigt i populärmusiken. Det vi kallar för generationsgap och popmusik kan ses som tecken på en komplex verklighet som bl a är starkt förändringsinriktad, starkt beroende av massmedia och som betonar fritidens innehåll mer än arbetslivets.

En amerikansk antropolog (Sherry Ortner: "On Key Symbols", *American Anthropologist*, vol. 75, 1973) har myntat termen *nyckelsymboler* som beteckning på centrala symboler vilka innehåller förtätade budskap om grundläggande tänkesätt och värderingar. Genom att identifiera och analysera sådana symboler kan forskaren peka på centrala stråk i en kultur.

En kulturanalytisk fråga är vilka metodiska grepp som kan behövas för att eliminera den blindhet som hindrar oss att se kulturen på en sådan abstraktionsnivå. Ett hinder är den empiriska verklighetens mångfald, "man ser inte skogen för bara träd", ett annat att verkligheten för de flesta av oss främst framträder i sina konkreta gestaltningar. De mera principiella reflexioner vi gör har ofta sitt upphov i praktiska eller ideologiska problematiseringar. Könroller, familjestruktur, generationsgap osv är teman i den offentliga debatten. I denna diskuteras däremot mer sällan hur könet används "som kulturell organisationsprincip", dvs hur temat manligt-kvinnligt slår igenom på skilda sätt i olika kontexter (sport, heminredning, musik osv). Vilken är 1980-talets etik och vilka moralbegrepp har bleknat: ärlighet, pliktrohet, förnöjsamhet, trofasthet? Inom vilka fält kan förändringarna avläsas, i familjelivet, i politiken, i skönlitteraturen? Vilken roll spelar moral som överordnat idésystem i vardagslivet under skilda epoker? Finns det motsättningar mellan en offentlig kultur och en "civil", den som utmärker samhällsmedlemmar i gemen? Vilket symbolvärde har t ex gammal bebyggelse för olika kategorier av medborgare, unga-gamla, brukare-ansvariga samhällsbyggare? Kan sådana olikheter knytas ihop med större komplex av sammanhängande idéer, som yttrar sig i livsstil, språkform, matvanor osv?

Kulturanalytikern intresserar sig för *kulturell mening*, vilken är något som verkligheten tilldelas. En viss språkform får en viss mening då den ses som en symbol för en etik eller en livsstil. Tolkningen kan då utgå från kulturbärarnas eget perspektiv; det är kulturanalytikerns uppgift att uppenbara deras synsätt för andra. Men tolkningarna kan gå utöver kulturbärarnas medvetande. Syftet är då att "överskrida det sunda förnuftet", ty även innebörden av sunt förnuft är ju kulturbestämt och skiftar från kultur till kultur.

Det är en fördel med den här skisserade kulturanalysen att den för samman olika vetenskapsområden, både humaniora och samhälls-

forskning. Det ger möjligheter till syntes men kan också stimulera till forskning från nya utgångspunkter inom var och en av de enskilda disciplinerna.

2.3 Kulturdelaktighet och referensramar

Under efterkrigstiden har en ny pluralism i kulturlivet uppträtt. Mångfalden av kulturyttringar har ökat, och den kommersiella underhållningen och de kommersiella fritidsaktiviteterna har också ökat. Samtidigt som samhällsstödet för de seriösa kulturyttringarna vuxit har den ekonomiska styrkan bakom kommersiella utbud av underhållning mångfaldigats.

Kulturutbudet, även den del av det som samhället tycks anse som omistligt, överstiger i landets tätbebyggda delar med flera hundra procent den mest nitiske kulturkonsumentens kapacitet. Men nödvändigheten att redan från början bygga allt kulturellt handlande på fullständig valfrihet leder lätt till att den seriösa kulturen kommer i underläge. Medan den kommersiella kulturen undviker initialmotstånd är konsumtionen av seriösa kulturyttringar beroende av en stark förväntan på ett utbyte som ofta infinner sig först efter en viss anspänning.

Förutsättningen för en sådan förväntan är att den väckes och artikuleras, t ex genom kunskapsinhämtande eller övning. I den äldre skolan var kulturinformationen ojämn och favoriserade vissa yttringar. Men den gav i ett ofta hierarkiskt mönster starka rekommendationer för kulturtraditionen och de seriösa kulturyttringarna, vilket redan i och för sig skapade förväntningar. Därtill kom inom en rad traditionella kulturområden en schematisk men dock sammanhängande introduktion.

I dagens skola har konkurrensen mellan alltfler läroämnen lett till att kulturyttringarna mer slumpvis kommer till tals. Vissa utbildningsmönster medför att sannolikheten för ens en begränsad information om musik- och konsthistoria och även litteraturhistoria blir minimal. Det inger oro att nästa generation av t ex tekniker och läkare i stor utsträckning kommer att sakna sammanhängande grundföreställningar om seriös konst-, musik- och litteraturtradition.

Referensramen för de seriösa konsttraditionerna är alltså inte säkrad hos en bred allmänhet genom skolan. Massmedia lyckas inte komplettera den: etermedia därför att de i alltför stor utsträckning söker konkurrera med de kommersiella krafterna och alltför bristfälligt tär-

ker de seriösa kulturyttringarna, dags- och tidskriftspressen därför att dess mer väsentliga information främst är avpassad för de redan initerade.

2.4 Kulturella värderingar

Människors värderingar hänger nära samman med deras allmänna kulturella tillhörighet, där olika samhällsgrupper, generationer osv skiljer sig åt. Några exempel på skilda värderingsmönster skall anföras.

Bebyggelsemiljö

Det är föga diskuterat att den byggda miljön tolkas och värderas olika av människor som tillhör olika delkulturer. Snarast dominerar den föreställningen att det bara är en fråga om smak och att arkitekter, konstkritiker och liknande specialister till skillnad från mannen på gatan har en skolad och utvecklad smak.

Dock finns det i vårt samhälle skilda och delvis motstridiga värdesystem som lever sida vid sida och man måste observera skillnaderna i kunskaps- och förståelsesituation mellan olika grupper och tillfällen. Det finns t ex en ung generation som ser viktiga kvaliteter i sådana bostadsområden som andra betecknar som mer eller mindre slum. Skillnaden i synsätt kan bero på att man vuxit upp under olika epoker. Vissa gamla hus kan påminna somliga människor om en fattig tid, som man helst vill lämna bakom sig, medan samma miljöer för ungdomar kan ha ett positivt symbol- och funktionsvärde. En del människor fäster sig vid bebyggelsens yttre form, medan andra grundar sin mening på vad de vet om det sociala innehållet.

Andra demarkationslinjer går mellan befolkningskategorier med olika utbildning, social bakgrund och bostadsort. Värderingarna beror också på livsmönstret, t ex om det kännetecknas av uteliv eller hemliv. De som ofta ägnar sig åt kulturella evenemang kan tendera att se negativt på en avlägsen bostadsförort.

Slående är den skillnad i inställning till just förorter kontra storstadens centrala stråk som länge funnits mellan olika grupper. Somliga ser den enda tänkbara boendemiljön i innerstaden, med dess blandning av gammal och ny bebyggelse, dess snabba puls och innehållsliga rikeedom. Den enhetligt utformade bostadsförorten avvisas i gengäld av

samma människor. Andra har ett nästan helt motsatt perspektiv. I bostadsförorten med dess moderna bebyggelse och närhet till naturen ser de den både normala och önskvärda bostadsmiljön. Där finns ren luft, begränsad trafik, lekplatser för barnen m m. I gengäld avvisas innerstaden som en miljö, där man vid nödtvungna besök får huvudvärk av trafikbuller, trängsel och förgiftad luft.

Sammanfattningsvis kan dessa exempel sägas vara ägnade att visa betydelsen av bättre kunskaper genom forskning om de samband som finns mellan människors kulturella tillhörighet och deras värderingar av olika byggda omgivningar.

Estetik

Tidigare har "estetisk" här använts i en vid betydelse, närmast som synonym till "konstnärlig". Litteratur, konst, musik, dans etc är estetiska yttringar. Estetiken inom filosofin ägnar sig i första hand åt analys och kritisk diskussion av förutsättningar, begrepp, metoder och teorier som används eller tas för givna när kritiker och forskare behandlar konst och estetiska upplevelser.

Det finns emellertid också ett utbrett bruk av ordet estetik som avser endast en viss aspekt – nämligen upplevelser av verkligheten som vi erfar med välbehag direkt genom sinnesorganen och inte i första hand förbinder med någon bestämd innebörd. Till de "estetiskt" behagliga upplevelserna kan höra sådant som har med kroppsvård, kläder, boendemiljö etc att göra och avser snygghet, harmoni, störningsfrihet osv liksom stimulerande färg- och formegenskaper.

I gestaltningen av samhällets fysiska miljö tas mycken hänsyn till det "estetiska" i denna mening, även när man inte i samma miljö ägnar någon uppmärksamhet åt tex arkitektur eller landskapsplastik som konstnärliga yttringar. Med andra ord kan det uppstå en direkt motsättning mellan å ena sidan estetiska hänsyn fattade som snygghets- och harmonihänsyn och å andra sidan estetiska avsikter med uttrycks- och upplevelseskapande ambitioner. "Estetisk" snygghetsomsorg kan lätt förvandlas till generella tekniska rutiner, vilka inte låter sig förbindas med konstnärlig gestaltning.

Konst, litteratur, musik

Bildkonstens, litteraturens och musikens ställning i vårt land var länge beroende av de uppgifter dessa konstarter tilldelades – samtidigt som de kunde skänka prestige åt sammanhang där de togs i bruk. Relatio-

nen mellan de sköna konsterna och hovmiljön saknar inte betydelse även för sentida konstföreställningar.

Den annorlunda roll som konstnären, författaren och kompositören fick med industrialismen gjorde honom beroende av sin egen förmåga att tilldra sig uppmärksamhet. Hans verk blev stimulans eller prydnad i miljöer som han inte förutsett. Originaliteten blev ett medel att bli uppmärksammas, skickligheten förblev i regel en viktig kvalitet.

Kring sekelskiftet kan man säga att skolväsendet stod som en garanti för att det absoluta flertalet i landet i botten för sina föreställningar om litteratur, konst och musik hade förväntningar på idealisering, harmoni och realism. Men den realism som alltsedan tidigt 1800-tal gjort sig gällande i en ständigt växande konstproduktion, alltmer tillgänglig för allmänheten genom framväxten av en illustrerad press, billigböcker, utställningar och museer, var begränsad och i regel förenlig med klassiska ideal. I själva verket blev idealrealismen ett viktigt medel att göra olika motivtyper populära. Det gällde ofta landskapsvyer, folklivsscener och familjära samlevnadsmönster.

I denna kortfattade framställning förbigås "det moderna genombrottets" (åttitalets) realismdebatt liksom närmast efterföljande motströmning (nittital). I början av 1900-talet mötte den bildade publiken radikallare nya former. I två stora vågor ifrågasattes den klassiska konstsynen; först av modernismen, som i Sverige började bli märkbar med 10-talet och som bl a innebar, att realismen åsidosattes som princip och harmoniidealen blev svåra att urskilja. Nästa våg kom efter andra världskriget, inom bildkonsten egentligen först från mitten av 60-talet. Då förlorar konstverket sin betydelse som föremål. Konsten definieras alltså inte som bild eller föremål, utan som händelse och upplevelse.

Samtliga dessa olika uppfattningar av konsterna existerar fortfarande och har betydande inverkan i kulturlivet samtidigt – delvis i konkurrens inbördes. Den idealiserande realismen med dess harmonisträvan är bärande för en mycket stor del av det breda folkliga utbudet – och däri måste inbegripas den amatörism på konstens, litteraturens och musikens område som snabbt vuxit till sig under senare år. Identifieringen av bildkonst med objekt, som präglas av konstfärdig gestaltning och dyrbarhet, är samtidigt allmän i många sammanhang, inte minst på marknaden. Betoningen av originaliteten och nyskapandet är starkt framträdande i det seriösa teater-, litteratur-, musik- och utställningslivet och den kvalificerade konstutbildningen. Den gör sig också gällande i en stor del av pressens kritik av såväl bildkonst som litteratur och musik.

De bakomliggande begreppen och värderingarna är delvis oförenliga.

Den brist på enhetlighet i kvalitetsföreställningar som inte minst beror av denna situation, leder till att massmedia och skola inte bara förmedlar motsägelsefulla koncept utan också motstridiga kvalitetskrav. Inte minst motviljan mot kulturell elitism i t ex TV kan leda till att konstprestationer, vilka fördöms i det aktiva konstlivet, framstår som beundransvärda och föredömliga för en icke konstvan (teatervan osv) publik.

3. Kulturforskningen och dess nuvarande organisation

Under mycket lång tid har praktiskt taget all forskning kring kulturyttringar och kulturfrågor bedrivits inom de humanistiska ämnena, och kulturforskarna har som regel varit specialister på någon särskild kulturform. Forskningsinriktningen har i första hand varit historisk; man framträdde som litteratur-, konst- eller musikhistoriker, och studiernas huvudsyfte var att beskriva hur kulturen, eller särskilda yttringar av den, utvecklats över tiden och hur olika perioder och genrer förhållit sig till varandra.

Uppgiften att analysera och tolka konstverkens innebörd har alltid sysselsatt de estetiska disciplinerna. Frågor om värderingsgrunder och värderingsförändringar har därvid tillhört de centrala inom dessa vetenskaper. De teoretiska problemen bearbetades under anknytning till värdeteorin och även inom ämnet estetik. Men eftersom de skilda konstarnas formspråk är av så olika beskaffenhet har konstämnen aldrig uppgivit sina mångsidiga studier av konstverk som värdebärande teckensystem. För de mest avancerade försöken att formulera sammanhängande teckenläror har semiotiken, hermeneutiken och olika strukturalistiska skolor svarat. Dessa riktningar har nu stor aktualitet men egentligen också en lång tradition inom det humanistiska vetenskapssamhället. Under senare år har också de sociologiska specialiteterna inom konstämnen tillfört den vetenskapliga diskussionen om konstverkens innebörd nya synpunkter genom undersökningar av verkens relationer till publiken och dessa relationers förändringar genom tiderna (receptionsforskning).

Kring sekelskiftet började de moderna beteende- och samhällsvetenskaperna växa fram, och därvid var det särskilt två saker som var betydelsefulla: dels förändrades uppfattningen om individen och dels lades grunden till dessa vetenskapers empiriska inriktning.

Den empiriska inriktningen av beteende- och samhällsforskningen var i allt väsentligt en följd av de framgångar som naturvetenskaperna kunnat uppvisa under 1800-talet, och tanken bland sekelskiftets beteende- och samhällsvetare var naturligtvis att man borde undersöka om inte naturvetenskapernas empiriska metoder också kunde användas vid studiet av människan och samhället.

Denna utveckling inom beteende- och samhällsvetenskaperna har självfallet varit en bidragande orsak till framväxten av det mer sociologiska kulturbegrepp som kännetecknat den tvärvetenskapliga kulturforskningen, och den har också haft stor betydelse för inriktningen av denna forskning. Om man tillåter sig en viss renodling så torde man kunna säga att den tvärvetenskapliga kulturforskningen under 1900-talet i huvudsak bedrivits inom två paradigmer eller skolor.

Den ena har utgått från Freuds och hans lärjungars djuppsykologiska perspektiv och i stor utsträckning handlat om medvetandeforskning där föreställningen om ett kausalt samband mellan tanke och handling varit den bärande idén. Studierna har där ofta syftat till att visa hur människors handlingar påverkas och styrs av deras "inre liv", deras värderingar och motiv, medvetna eller omedvetna. Detta paradigm har under 1900-talet grenat ut sig i flera varianter, bl a fransk strukturalism och den sk Frankfurterskolan, och inte sällan har de förenats med ett marxistiskt perspektiv.

Den andra skolan eller forskningsinriktningen har haft sina rötter i den behavioristiska traditionen. Mestadels har den inneburit empiriska studier av den mänskliga kulturen, inte sällan med särskild inriktning på människors kulturella beteende, deras "kulturkonsumtion" och inställning till kulturella aktiviteter.

Intresset för de båda paradigmerna eller skolorna har varierat mellan olika forskningstraditioner och från tid till annan. I framför allt USA har den behavioristiska och empiriska inriktningen alltid haft en stark ställning, och efter det andra världskriget, när det amerikanska inflytandet på allvar började göra sig gällande i Europa, utvecklades denna riktning snabbt även i Sverige. Under 1950- och 60-talet fick den en dominerande ställning i vårt land. I länder som Frankrike och Tyskland har å andra sidan en kvalitativt inriktad betydelseforskning alltid varit väl etablerad, och efter att under ett par decennier ha fått stå tillbaka för det nordamerikanska inflytandet så har denna forskningsinrikt-

Skeptisk?

ning – i form av bl a hermeneutik och strukturalism – under senare år åter börjat kunna göra sig gällande i Sverige.

Samtidigt har dessa två skolor börjat röra sig mot varandra. Mycket tyder på att just föreningen mellan en metodiskt välutvecklad, empirisk forskningstradition och en kvalitativ analys av den mänskliga kulturen för närvarande utgör den mest intressanta möjligheten inom kulturforskningen. En sådan ansats förefaller också ha de bästa möjligheterna att verkligen belysa kulturens roll i samhället och på så vis tillhandahålla ett beslutsunderlag i frågor som rör samhällets engagemang i kulturen.

3.1 Kompetensuppbyggnaden

När det gäller den framtida forskningen om kulturfrågor och kulturyttringar vill vi för vår del starkt betona värdet av forskningsprojekt och ansatser, som söker förena båda de ovan diskuterade inriktningarna eller perspektiven: det kvantitativa och det kvalitativa. Erfarenheterna visar att den kompetens som fordras för att genomföra ett projekt enligt dessa intentioner inte alltid står att finna hos en person. I den situationen framstår det som naturligt att tänka sig ett samarbete över disciplingränserna.

Överhuvud taget är kompetensläget ganska bekymmersamt för den brett upplagda men teorimedvetna kulturforskning som förordas i denna rapport. Det vore därför önskvärt att en del större projekt främst inriktades på långsiktig kompetensuppbyggnad, dvs inte i första hand planeras för att ge "avslutade" forskningsresultat inom en tre- eller femårsram. Långsiktig kompetensuppbyggnad kan åstadkommas genom ett målmedvetet stöd till en viss forskargrupp, institution eller enskild forskare – ett stöd som siktar mot en fortsättning utöver en kort projektperiod. Det är nödvändigt att forskarkarriären får en viss stabilitet och att det på ett så tidigt stadium som möjligt står klart att kvalificerade insatser kan fullföljas.

En annan väg till ökad kompetens på bristområden inom vetenskapen är att inkalla forskare från utlandet eller bidra till svenska forskares fortbildning utomlands. Det senare alternativet är särskilt attraktivt och meningsfullt, och tillämpningen av det bör kunna medföra avsevärda vinster både i allmän forskningsstimulans och kompetens. Vi rekommenderar därför att rådet överväger möjligheterna att befrämja lovande forskares fortbildning utomlands inom områden av

hitt
skeptisk?

kulturforskningen som är otillräckligt företrädna inom landet; även lösningar som innebär samverkan med andra forsknings- och studiestödjande organ bör här kunna komma ifråga.

Ytterst väsentligt för kompetensuppbyggnaden på ett bristområde som kulturforskningen är också tillgången på postdoktorala tjänster. Arbetsgruppen vill vädja till rådet att fortsätta sina ansträngningar att få statsmakternas tillstånd att inrätta sådana befattningar på rådsmedel inom särskilt angelägna nya forskningsfält som ännu inte kan komma ifråga för forskartjänster. Universiteten som svarar för den vetenskapliga grundutbildningen i landet är däremot enligt gruppens mening rätt organ för att tillsätta och administrera doktorandtjänster. Att vi ändå kommer att rekommendera rådet att inrätta vissa sådana tjänster beror givetvis på att vi måste följa för tillfället gällande tjänstestruktur vid HSFR. I brist på postdoktorala tjänster får doktorandtjänsterna lov att utnyttjas så klokt som möjligt för att åstadkomma den önskvärda kompetensuppbyggnaden.

3.2 Institutionen som forskningsbas

Det är också viktigt att i denna rapport framhålla, att den svåra resursbristen, personellt och ekonomiskt, inom grundforskningens basorganisation, dvs universitetsinstitutionerna, allvarligt försvårar den vetenskapliga utvecklingen, inte minst på nya områden. (Grundforskningens karakteristika behandlas i nästa avsnitt under jämförelser med målforskning/tillämpad forskning och utvecklingsarbete.) I Sverige är antalet universitetstjänster med forskning som en av sina huvuduppgifter mycket lågt internationellt sett. Basresurserna i form av biträdeshjälp och rörliga medel är på det hela taget också mycket svaga. Särskilt drabbas de små ämnena varav flertalet finns inom humanistisk fakultet. När forskningsstadiet i stort sett bara företräds av en enda tjänst – som dessutom kanske belastas med betungande administration – är institutionen som funktionsduglig forskningsenhet med utbyggt internationellt kontaktnät på väg att utplånas.

Samtidigt ställs växande krav på just institutionen. De kommer från forskningsprojekt som ofta är externfinansierade men inte sällan saknar tillräckliga medel såväl för expertkonsulteringar som för materiel och biträdeshjälp. Krav kommer således från sektorsforskningen men även från de tvärvetenskapliga centrumbildningarna – två fält inom forskarsamhället som under senare år på många håll varit mer gyn-

nade än den institutionsbaserade universitetsforskningen men som ändå gör stora anspråk på institutionernas vetenskapliga kompetens.

Det är angeläget – även med tanke på i och för sig önskvärda cent-rumbildningar och behövlig sektorsforskning – att *institutionen eller institutionsgruppen som forskande enhet bevaras och återupprättas*.

Här har förts ett generellt resonemang men det har särskilt stor relevans för forskningsområdet "kulturyttringar och kulturfrågor", där berörda institutioner står inför växande krav på insatser inom sektorsforskningen. Sammanfattningsvis: för att kunna motsvara de i och för sig högst legitima förväntningarna fordras, att institutionerna verkligen har en fungerande basorganisation för forskning och även förmår vara en del av det internationella vetenskapliga kontaktnätet för grundforskning.

3.3 Sektorforskningens problem

Det brukar sägas att *grundforskning* är systematiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer utan någon speciell tillämpning i sikte. Grundforskningen arbetar med problem som har inomvetenskaplig relevans och är aktualiserade inom vetenskapssamhället under forskarnas försök att förändra, skapa och pröva teorier och metoder.

När man skiljer mellan grundforskning och *tillämpad forskning* söker man således göra distinktioner mellan internt och externt uppkomna problem, mellan det teoretiskt och praktiskt värdefulla, mellan inomvetenskaplig betydelse och samhällsrelevans. Den målinriktade forskningen vill undersöka problem som är viktiga ur någon samhällsrelig synpunkt och analysen sker i syfte att vinna ny kunskap som kan tjäna som beslutsunderlag.

Forskning är inte sällan förbunden med utvecklingsarbete av olika slag. *Utvecklingsarbete* har inom kulturforskningen (exempelvis i rapporten *Kulturpolitisk forskning och utveckling*, 1979) definierats som ett systematiskt utnyttjande av forskningsresultat och vetenskaplig kunskap i kombination med praktisk erfarenhet i syfte att förnya eller förbättra produkter, processer eller ideer.

Gränserna mellan kategorierna är ingalunda så självklara och tydliga som de korta definitionerna kan ge intryck av. Under arbete med interna vetenskapliga problem kan teorier och metoder växa fram som möjliggör analys av svåra externt uppkomna problem. Å andra sidan kan nya konkreta forskningsuppgifter, som valts av externa skäl, ibland visa sig ge uppslag till ny teoribildning.

Åtminstone inom den kulturpolitiskt motiverade forskningen har dock kontakterna med relevant grundforskning varit alldeles för svaga. På detta forskningsfält är det i högsta grad befogat att stärka grundforskningen, så att den kan tillföra undersökningarna om kulturyttringar och kulturfrågor nya perspektiv och insikter och – inte minst viktigt – förankra den i internationell vetenskaplig debatt.

Den tillämpade forskningen bedrivs både vid och utanför universiteten, huvuddelen dock som *sektorsforskning*. Därmed avses (enligt en definition av OECD) forskning som är motiverad av en viss samhälls-sektors behov av kunskap för att främja dess utveckling och som finansieras av denna sektor. I kommunalforskningsbetänkandet (SOU 1983:15) räknar man med att det för närvarande finns ett femtiotal sektorsforskningsorgan i Sverige.

Den tilltagande sektoriseringen i samhället under efterkrigstiden har också berört kulturområdet. För att hävda kulturintressena har

politiska partier, stat, landsting och kommuner utarbetat och antagit kulturpolitiska program. Kulturadministrationen har förstärkts på samtliga dessa tre nivåer i samhället och anslagen till kulturverksamhet har ökat.

Denna utveckling, som vid ett ytligt betraktande kan uppfattas som enbart positiv, bör emellertid till en del ses som ett resultat av att de kulturella intressena själva har givits ställningen av sektorsintresse. Detta har varit tydligt inom den fysiska planeringen och samhällsbyggnaden. En motström börjar nu allt tydligare urskiljas som går i riktning mot ett överordnat kulturbegrepp.

Under de gångna resursrika decennierna har sektorsforskningen på det hela taget vuxit sig stark – inte sällan på universitets- och grundforskningens bekostnad. Sektorsformeringen på kulturområdet skiljer sig dock från flertalet andra samhällsområden genom den mycket svaga eller helt obefintliga utbyggnaden av en sektorsforskning. För en del sektorer kan detta hänga samman med att forskning inom vissa kulturområden har varit liktydig med humanistisk forskning med historisk inriktning medan sektorsforskning rörande metoder för olika verksamheter ofta har anknytning till samhällsforskning och teknisk forskning. Men det är också uppenbart att intresset för och kanske även insikten om betydelsen av en utvecklad sektorsforskning har varit svag både hos politiker och myndigheter och kulturinstitutioner samt även hos många forskare.

Vad kulturområdet beträffar har därför tillgången på forskningsmedel hos sektorsorganen förblivit jämförelsevis mycket knapp och synnerligen ojämnt fördelad. Det är svårt att upptäcka någon övergripande planering bakom sådana iögonenfallande förhållanden som att forskningen om skolan länge haft betydande medel till sitt förfogande i ansvariga myndigheters budget medan forskning om exempelvis folkbiblioteksverksamhet, folkbildningsarbete eller kulturella bevarandefrågor sällan kunnat bekostas av sektorsorgan.

Kulturområdet i snävare mening har i stor utsträckning saknat forskningsstöd både för intern utveckling och för att hävda sina intressen gentemot andra sektorer. Utfallet av samhällets satsningar och konsekvenserna av samhällsförändringar och andra nya förutsättningar för kulturverksamhet har studerats alltför litet. Detta har i sin tur bidragit till en svag satsning på forskning om och utveckling av metoder för olika verksamheter och skapat osäkerhet vid val av verksamhetsinriktning och prioritering av fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete. En annan konsekvens av bristande resurser för sektors-

forskning och brist på insikt är det svagt utvecklade samarbetet mellan sektorsorganen och högskolan/universiteten.

Genom att samarbetet med högskolan har varit och fortfarande är dåligt utvecklat har inte heller universitetsinstitutionernas forskningsresurser utnyttjats i den utsträckning som borde ha skett för långsiktig kunskapsuppbyggnad och sektorsforskning inom kulturområdet. Detta har samtidigt inneburit att högskoleforskningens kritiska funktion haft liten betydelse och att varken sektorsforskning eller undervisning förändrats i den takt som varit motiverad utifrån olika kulturområdets behov.

Forskningspropositionen från 1982 (prop. 1981/82:106) berör de här aktualiserade frågeställningarna. Propositionen understryker att sektorsorganen har ansvar för den långsiktiga kunskapsutvecklingen på sina områden och skall avväga behovet av forskning och kunskapsuppbyggnad mot andra verksamheter. Myndigheter som statens kulturråd och riksantikvarieämbetet har således ansvar för det forskningsarbete som krävs för en utveckling av respektive sektor. Även museerna har på motsvarande sätt sektoriellt ansvar.

Vid den översyn, som propositionen ställer i utsikt, av riktlinjerna för den framtida forskningsverksamheten inom samhällets olika sektorer är det enligt arbetsgruppens bestämda mening synnerligen angeläget att kulturområdets behov av sektoriell forskning beaktas. Därvid bör sektorsforskningen utvecklas under nära samarbete mellan teoretiker och praktiker. I största möjliga utsträckning bör universitets- och högskoleinstitutioner vara forskningsbaser för att undvika splittring av resurserna och tillvarata den grundforskningskompetens som finns inom högskolan.

3.3.1 Forskningssamverkan med statens kulturråd och andra sektorsorgan

Inom kulturområdet är det egentligen endast skolöverstyrelsen och universitets- och högskoleämbetet som har sektorsmedel för egen forskning. Därtill kommer att statens kulturråd disponerat medel för utredningar och initiering av viss forskningsverksamhet, men knappast för egen fortlöpande forskning. På miljösidan har planverket, bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen dels egna resurser, dels forskningssamverkan med byggforskningsrådet. På samma sätt har riksantikvarieämbetet dels egna medel för speciella forskningsföretag, dels stöd från forskningsråd. Vid centralmuseerna finns vissa forsk-

ningsresurser, vilka i huvudsak används för bestämning av eget material och förberedelser för utställningar.

Forskare verksamma inom dessa organ eller i anslutning till dem får som redan antytts i viss utsträckning forskningsmedel från forskningsråden. Vad beträffar miljösidan skall märkas den restriktiva praxis som *byggforskningsrådet* antagit för sin verksamhet under senare år. Den innebär att forskningsprojekt med kulturhistorisk och estetisk anknytning samt problem av miljöpsykologisk natur fått obetydligt stöd. Sådana projekt har i viss utsträckning i stället finansierats av HSFR.

Statens kulturråd har fortlöpande låtit utföra egna begränsade undersökningar. Återkommande kontakter med bl a universiteten har fört ut kulturrådets vidare forskningsbehov, men några större forskningsprojekt har i allmänhet inte kunnat initieras – inte ens om folkbiblioteksverksamheten, det område där bristen på forskning och utvecklingsarbete torde vara allra störst.

Med särskild tydlighet kan man här avläsa en rad forskningsområden där kunskap behövs som underlag för prövning av effekterna av den nuvarande kulturpolitiken och för vidareutveckling av den. I den mån man kan intressera forskare vid universitetsinstitutionerna för att åta sig sådana uppgifter, blir det sedan dessas sak att söka anslag hos inte minst HSFR. Formerna för en eventuell samverkan mellan kulturrådet och HSFR för bedömningen av sådana ansökningar kan bearbetas vidare. Men ett grundläggande problem ligger i bristen på kontinuerlig kontakt mellan å ena sidan det praktiska kulturarbetet som är beroende av kulturrådet och å andra sidan universitetsutbildning och forskning vid bl a de humanistiska och beteendevetenskapliga institutionerna. Humanistisk universitetsforskning domineras i stor utsträckning av bestämning och härledning av kulturyttringarna själva, och i liten utsträckning förekommer en forskning som är fokuserad på funktioner och integrering i ett vidare kultur- och samhällsliv. I det avseendet har en viss förbättring skett det senaste decenniet genom tillkomsten av några lärostolar med estetisk-samhällsvetenskaplig inriktning. Men kvar står att problemen inom kulturrådets verksamhetsområde fortfarande i jämförelsevis mycket liten utsträckning blir föremål för forskning.

Samråd mellan kulturrådet och HSFR kan leda till initieringen av bestämda projekt. Men dessutom vore det önskvärt att få resurser för att fortlöpande och med verklig effekt studera kultursociala och kulturpolitiska förhållanden. Det vore då också viktigt att resultat och problemställningar från sådana forskningar spreds och blev välbekanta

och gripbara för alla parter. Det behövs särskilda insatser för att göra området till en aktiv del av den fortlöpande intellektuella debatten. Detta är inte minst en förutsättning för att en långsiktig kunskapsutveckling skall kunna ske.

Det bör här inskjutas att planeringsarbete som både kulturrådet och HSFR bedriver inom kulturforskningsområdet avsevärt försvåras av *bristen på kulturstatistik*. Den löpande officiella svenska statistik, som för närvarande redovisas och som i stort sett vid internationella jämförelser måste betecknas som utmärkt, är synnerligen begränsad vad gäller kulturområdet. 1980-talets knappa resurser medför växande prioriteringsproblem inom kultursektorn och därmed ökande behov av planeringsunderlag, utvärderingar och forskning. Det är viktigt att den framtida officiella kulturstatistiken täcker fler fält än den nuvarande, som främst gäller vissa redovisningar av verksamheten inom bibliotek och studieförbund samt bokutgivningen sådan den kan avläsas i det nationalbibliografiska registreringsarbetet.

Den framtida kulturstatistiken bör mer ingående än den nuvarande belysa effekterna av samhällets insatser på kulturområdet och kartlägga den nya teknikens framträngande, inte minst på video- och fonogrammarknaden. Statistiken bör avse både kommunernas satsningar inom exempelvis musikutbildningen och statens insatser genom litteraturstödet. Vad som behövs i framtiden är inte bara utbudsinriktade redovisningar utan även en kulturstatistik, som mer kan ge upplysningar om såväl kulturkonsumtion som deltagande i olika kulturella aktiviteter.

Samråd mellan *byggforskningsrådet* (BFR) och HSFR sker i vissa begränsade ärenden, främst anslagsfrågor. Men problemen att täcka in hela behovet av humanistisk miljöforskning och miljöupplevelseforskning löses inte med ad-hoc-kontakter. Någon form av långsiktig samplanering, baserad på kunskaps- och probleminventeringar, är behövlig. Den skulle motverka en avskärmning från humanistiska värdeargument i bebyggelseutvecklingen och tillföra byggplanerarna insikter om estetiska och psykologiska variabler av betydelse för trivsel och kulturell kontinuitet.

Forskningsbehoven vad gäller kulturlandskapet och bebyggelsen, dvs i den sektor som *riksantikvarieämbetet* har särskilt ansvar för, kommer att ägnas en utförlig presentation i det avsnitt (4.5), där ett urval viktiga forskningsfält presenteras. Forskning vid *museerna* utgörs till någon del av avhandlingsforskning och innebär då en kontakt med universiteten. Befattningshavare med forskarkompetens återfinns bland projektforskare med rådsmedel. Det måste förutsättas

att forskare utanför museiinstitutionerna i stor utsträckning svarar för det återstående behovet av museirelaterad forskning. I dagens situation finns emellertid endast obetydlig forskning i problem som rör museernas funktioner, tex tillgodogörandet av deras samlingar och utställningar hos allmänheten. Kulturpedagogiska problem, som har en naturlig anknytning till museernas verksamhet, kan med svårighet angripas forskningsmässigt utan att ges en utpräglat teoretisk formulering. För utvecklingsarbete inom denna sektor tycks i dag inte finnas någon naturlig anslagskälla, än mindre något organ som konkretiserar och för ut behoven till forskarsamhället. Behovet av ett sådant organ eller fortlöpande samrådsförfarande är mycket påtagligt. *Statens konstråd* bör även nämnas bland de sektorsorgan som har utpräglat behov av forskningsstöd, bl a för utvärdering av sina insatser och för kartläggning av det material man förmedlat. Konstrådet saknar egna forskningsresurser och former för samråd för initiering av forskning.

HSFR finansierar visserligen forskning som har samband med kunskapsbehov som berörts, men har genom sin grundforskningsinriktning svårigheter att täcka behoven. Det vore naturligt om sektorsorganen själva disponerade medel för insatser inom sina ansvarsområden. Samtidigt är det tydligt att en samordning av forskningsbehoven i många fall skulle leda till högre kvalitet på forskningen, större chans för slutförande och framför allt bättre forskningsekonomi såtillvida att flera olika kunskapsbehov kan komma att generera enhetliga forskningsprojekt. Därför borde sektorsmedel som anslås till hittills inte forskande sektorsorgan disponeras i någon form av samråd med HSFR representerat.

3.3.2 Forskning om den kommunala kulturverksamheten

Den kommunala kulturverksamheten fick i samband med den senaste förändringen av kommunindelningen och genom 1970-talets kulturreformer såväl nya former som avsevärt mycket större omfattning och differentiering än tidigare. Varje kommun skulle ha sådant befolkningsunderlag och sådan ekonomi att den kunde tillförsäkras egna kulturinstitutioner. Inrättandet av särskilda kulturnämnder i flertalet större kommuner har bl a inneburit att planering och administration kunnat skötas av särskild personal som ofta har utbildning med tyngdpunkt inom något av kulturområdena. Redan innan reformen trädde i kraft förekom vissa forskningsarbeten som var ägnade att ge underlag för en samhällsorganiserad kulturverksamhet. En väsentlig del av denna forskning var direkt initierad av den utredning som föregick

kulturrådets tillkomst. Men också en något växande universitetsforskning stod för bidrag inom detta fält.

Vissa kontakter förekommer mellan kommunala kulturnämnder och forskningsinstitutioner eller (vanligen) enskilda forskare. Däremot saknas för närvarande organ och former för mer övergripande samråd mellan det kommunala kulturarbetet och forskningsvärlden. Inte heller har kommunförbundet hittills önskat påta sig uppgiften att svara för fortlöpande kontakter av den arten eller för övergripande läges- och kunskapsöversikter som kan underlätta preciseringar av forskningsbehov. Det finns dock tecken som tyder på att denna principinställning är under omprövning.

Det är viktigt att inventeringar av forskningsbehoven för den kommunala kulturverksamheten sker i sådana former att en dialog med forskare och forskningsexperterna bedömare kommer till stånd. Vad som behövs är både teoretiskt väl genomarbetade projektbeskrivningar och en praktisk forskningsplanering. Detta förutsätter att också kommunförbundet deltar i någon mer fast organiserad form av forskningssamråd. Arbetsgruppen ser för sin del positivt på det från kommunaldemokratiska kommittén framlagda förslaget (i SOU 1983:15) om att inrätta en delegation för kommunal forskning under i första hand en treårsperiod. Arbetsgruppen vill understryka att det är av vikt att även sektorsforskningsproblem inom kulturområdet penetreras inom en sådan delegation och att detta sker under kontakt med företrädare för grundforskningen.

3.3.3 Kommunorganen och bebyggelsemiljön

Som exempel på ett område inom den kommunala kulturverksamheten, där ökade forskningsinsatser vore önskvärda, skall här *bebyggelsemiljön* nämnas.

Vården och utvecklingen av bebyggelsemiljön är med få undantag en uppgift för de enskilda kommunerna, som i sin tur har bestämda ramar att ta hänsyn till vad beträffar praktisk utformning och hänsyn till befintlig miljö och enstaka byggnader. Generellt bestämmer byggnadslagstiftningen dessa ramar. Skydd som byggnadsminnesmärke och byggnadsminne är det enda som undantar enskilda byggnader från ingrepp från kommunens sida eller med dess tillstånd. Samverkan mellan organ inom kommunen bestämmer ofta utformningen av bebyggelsevård och nybebyggelse. Därtill kommer att lokala sammanlutningar kan öva ett inte obetydligt inflytande i dessa sammanhang.

I dagens läge är emellertid inflytande utanför kommunorganen från

andra än ägare/exploatörer över bebyggelseutvecklingen till övervägande del ägnade åt bevarandefrågor. Beträffande nybebyggelsen är allmänhetens engagemang och initiativ vanligen obetydligt.

Utvecklingen av ärenden som rör bevarande av äldre bebyggelse och planering av ny sådan sker efter yttranden av olika parter och efter beslut i byggnadsnämnd och ev. andra instanser. Varje part som yttrar sig eller röstar har att ta ställning till dels beskrivningen av ärendet, dels sin föreställning om komponenterna och förväntat resultat. Detta gör arten av de data som lämnas som underlag till en avgörande faktor, liksom det sätt på vilket informationen ges, dess språk. Forskningar rörande just urval av data och olika "specialspråk" i processen behövs för att klargöra i vilken mån byggärendena avgörs med de förutsättningar som de inblandade tänker sig, och om olika argument får den vikt som deras faktiska innebörd motiverar. Projekt med sådan inriktning har initierats.

Samverkan mellan olika berörda enheter i en beslutsprocess är ofta svårgripbar, och inte minst torde allmänheten ha föga klart för sig i vad mån de opinionsyttringar man inbjuds att ge, respektive de som kommer fram från organisationer och i spontana protester, verkligen påverkar ärendena, och i så fall på vad sätt. Det är en viktig forskningsuppgift att genom fallstudier belysa hur slutresultat i sådana fall kan påverkas av de berörda parternas argument och agerande.

Många kommuner har låtit genomföra inventeringar och beskrivningar av sin äldre bebyggelsemiljö. Formerna för dessa – och förekomsten av kompletteringar som byggnadsmonografier, områdesbeskrivningar etc – varierar mycket. En överblick över dessa olika former av åskådliggörande och historiker skulle ge en föreställning om hur bebyggelsetraditionen och dess samband med ortens historia kan göras tillgänglig för såväl fackmän som politiker och lekmän.

Det finns i många fall uppenbara olikheter i värderingar mellan fackmän, politiker och lekmän/brukare liksom det finns olikheter i värderingar hos olika brukare. Dessa värderingar grundar sig ofta dels på personlig läggning och inriktning, dels på den information man tagit för god och lägger till grund för ställningstaganden. Studier av olika värderingsmönster med dessa praktiska, teoretiska och informativa förutsättningar är önskvärda för att skapa förståelse för den faktiska spridningen av behov och synsätt på bebyggelsen.

4. Viktiga forskningsfält

Arbetsgruppen har under sina diskussioner sökt identifiera särskilt viktiga forskningsfält; redan i avsnittet 3 ("Kulturforskningen och dess nuvarande organisation") berördes – direkt och indirekt – även prioriteringsfrågor. I det följande avser vi att utpeka och närmare diskutera några områden och problemställningar, som enligt gruppens mening borde bli centrala i kulturforskningen i Sverige under den närmaste framtiden. Det kan också tilläggas att som rapporten visat är värderingsfrågor väsentliga inom hela det berörda fältet. Värderingsanalyserande forskning bör stimuleras inom samtliga områden, som behandlas här nedan (4.1 – 4.5) och blir föremål för konkreta förslag (5.2 och 5.3).

4.1 Kulturkonflikter

Kulturkonflikter, dvs konflikter mellan olika föreställnings- och värderingssystem, har alltid haft stor betydelse för den historiska utvecklingen och förekommer inte bara mellan olika kulturer utan också inom vad vi brukar kalla en kultur. Kulturella konflikter har varit viktiga drivkrafter i den politiska kampen mellan olika grupper och också utgjort ett framträdande motiv bakom krigsansträngningar, erövringståg och kolonisation. Vår värld har i mångt och mycket formats av de våldsamma mötena mellan olika kulturer, även om detta förhållande varit mer påtagligt i andra delar av världen än i Norden.

Efter andra världskriget har dock förändringens vindar även svept över Sverige. Det har skett en stor befolkningsomflyttning inom landet – vi har flyttat från landsbygden och jordbruket till städerna, industrin

och kontoren – men vi har också fått en inflyttning från andra länder. Människor har kommit hit i olika omgångar och av skilda skäl, och tidvis har invandringen varit så stor att anpassningsproblem uppstått. I några fall har dessa tagit sig våldsamma och för oss svenskar ovana uttryck; antydningar till rasbråk har förekommit och trakasserier av invandrare rapporteras ganska ofta. Bakgrunden till konflikterna kan inte sällan återföras på olikartade uppfattningar i kulturella frågor: vilken roll spelar familjen, vad innebär vänskap, vilken betydelse har arbetet, hur uppfattas samhället och vilka förpliktelser har vi gentemot samhället, hur ser vi på könsrollerna, på förhållandet mellan generationerna? Utöver de konflikter och motsättningar som kan återföras på kulturskillnader mellan svenskar och invandrare så har också i en del fall konflikter från invandrarnas ursprungsländer följt med till det nya landet och där resulterat i blodiga uppgörelser.

Detta fält – kulturkonflikter och kulturpåverkan mellan olika etniska, religiösa och nationella grupper – framstår av flera skäl som ett viktigt forskningsområde. Det är probleminriktat och handlar om ett aktuellt, socialt och politiskt problem som på något sätt måste

”bringas under kontroll” för att undvika ännu värre problem. Vidare är problematiken relevant även för andra länder varför möjligheterna till internationellt utbyte är goda, något som framstår som särskilt angeläget på det humanistiskt-samhällsvetenskapliga området. Uppgiften inbjuder också till tvärvetenskapliga ansatser, t ex samarbete mellan å ena sidan etnologer, religionshistoriker och -sociologer och andra kulturvetare och å andra sidan samhällsvetare och freds- och konfliktforskare. Man kan t ex inte studera islamitiska folkgruppers kultur och politik utan att studera islams religion.

4.2 Kulturen i tekniksamhället

Kommunikationsteknologin, individen och samhällsutvecklingen

Kommunikationsteknologin omfattar två områden: transportteknologi och tekniker för informationsbehandling. Båda områdena och i synnerhet det senare har utvecklats snabbt under 1900-talet, framför allt under de senaste decennierna. Etermedier (radio, TV), datorer, kommunikationssatelliter och nya tekniker för signalöverföring (optiska fibrer, laser) är exempel på några moderna kommunikationsteknologier. De är tekniska lösningar som redan berör de flesta av livets och samhällets områden och som av allt att döma även i fortsättningen kommer att ha mycket stort inflytande.

Informationsmängden ökar inom alla områden: med videotex, dvs möjligheten att från en terminal och via telenätet koppla sig till en dator, kommer människorna att snabbt kunna få fram uppgifter av de mest skiftande slag – under förutsättning att de behärskar tekniken – men de kommer också att i större omfattning exponeras för rent kommersiella budskap.

Just detta att kommunikationsteknologin inte bara är ett sätt att effektivt producera och överföra meddelanden utan att den också är en kulturföreteelse med effekter långt utanför den rena informationsbehandlingens område, gör den särskilt angelägen som objekt för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning.

Innan vi går in på frågeställningar som förefaller oss särskilt angelägna när kulturforskning initieras, skall vi peka på några områden av allmänt intresse.

Arbetslivet förändras. Inom flera områden kommer den centrala arbetsplatsen att bli överflödigt; tidningar och andra texter kan produceras hemma och en hel del beställningsarbete kommer att kunna utföras vid små terminaler, text i hemmet. Tekniska processer kommer att kunna styras av datorer som inte behöver finnas i fabriken utan kanske står i en annan världsdel och förmedlar sina instruktioner via satellit.

Det politiska livet kommer att påverkas på flera sätt av ny teknik. Det blir möjligt att göra opinionsmätningar och "provval" snabbt och behändigt, och tyngdpunkten kan komma att förskjutas från de traditionella politiska institutionerna i riktning mot något slags "database-rad direkt demokrati" med en del icke önskvärda konsekvenser.

Men även beslutsprocesserna i samhället, i politiken såväl som i näringslivet, kommer att påverkas av datorisering och kommunikationsteknologi. Dels ökar möjligheten till automatisk styrning av systemen, dels blir inblandade personer alltmer beroende av ett och samma beslutsunderlag. Just här finns sannolikt flera av de viktigaste och svåraste frågorna.

Utbildningsområdet influeras givetvis. Tekniker kommer kanske att gynna vissa synsätt och vissa typer av problemlösningar, medan andra försvinner ur kunskapsmassan. Kommunikationsteknologin måste säkerligen kompletteras av diskussion och regler av etisk och moralisk karaktär.

Fritiden tillhör för närvarande de områden som är mest utsatta för det kommunikationsteknologiska inflytandet. Videotekniken, dataspelen, den syntetiska musiken och disco-kulturen är några exempel på detta inflytande; flera visar sig kontinuerligt.

Det vardagliga samspelet mellan människorna kommer att påverkas av den nya tekniken. Det kan leda till påfrestningar i kontakten mellan olika grupper, mellan dem som behärskar den nya tekniken och som inte gör det, mellan dem som arbetar och som inte arbetar, och inte minst mellan olika generationer.

Kulturmiljön

Liksom många andra företeelser i samhället har kulturen genom den moderna tekniken ändrat skepnad och fått helt andra villkor. Både när det gäller kultur som levnadsform och kultur som konstnärligt uttryck har förändringarna varit av genomgripande art. Människor formas i kulturellt avseende i en successiv process genom den miljö de lever i och genom den konst, litteratur och samtidsdebatt de tar del av.

Kulturmiljöns betydelse förstår man bäst om man anlägger ett långt tidsperspektiv, dels ned mot det gamla bondesamhället, dels bakåt till andra världskriget. Utvecklingen kan således beskrivas i två steg. Den kulturella omställning som övergången från bondesamhälle till industrisamhälle medförde har skapat nya värderingar och livsmönster, vilka fortfarande ställer generationerna mot varandra. Utvecklingen efter andra världskriget, som kan beskrivas i termer som urbanisering eller flykten från landsbygden, har förorsakat omställningar i vardagslivet, även emotionella och psykologiska. Motsvarande förändringar kan studeras inom nya grupper i samhället, framför allt hos invandrare. Hela denna problematik, som kan karakteriseras med nyckelord som "flyttning - urbanisering - omställning - hemkänsla - främlingskap" studeras bl a av kulturgeografer. Teman som arbetsliv, familj och sociala relationer uppmärksammas av etnologer, historiker, konst- och samhällsvetare, religionssociologer m fl. Hela detta fält hör naturligtvis till temat teknik och kultur i vid mening. Det bildar en bakgrund till de studier vi föreslår när det gäller teknikens betydelse för kulturyttringar och bildningssträvanden. I det följande skall vi peka på några sådana områden för studier.

Skolan mellan de två kulturerna

Den debatt som förts i över tjugo år om de två kulturerna är ännu inte avslutad. Mycket tyder på att den har större aktualitet än någonsin.

Det tidigare idealet tycktes vara att sammansmälta de båda perspektiven till en enhetlig "kultur", medan den nutida tendensen snarare är att acceptera de två kulturerna men att i möjligaste mån överbrygga klyftan. Att vi har att göra med två bildningsideal är klart. Att båda har sin plats i skolan kan också konstateras. Frågan är hur avvägningen skall ske mellan det gamla humanistiska bildningsidealet och det moderna tekniska. Vilken funktion har skolan? Vill den främst fostra och bilda eller förbereda eleverna för datorsamhället? Kan de två bildningsidealerna balansera varandra? Studier av yrkesutbildningens roll i skolan kan t ex belysa både bildningsproblematiken och frågan om den moderna tekniska utbildningen.

Kultur som politisk handling

Tidigare utgjorde kulturen ett "frivilligt" område, framför allt genom den fria bildningsverksamheten. Frågan är rent av om inte, medvetet eller omedvetet, kultur definierades just som privat bildning och andlig

förkovran. Nu har även kulturen blivit en sektor med politiska ingripanden och stödåtgärder. Man inrättar kulturråd, kulturnämnder, kulturkonsulenter etc. Man stöder litteraturutgivning, teaterverksamhet, konstutställningar osv. Vad innebär detta i vid mening för kommunen, staten och den enskilde? Vilka effekter får det på lagstiftningen? Hur står ekonomiskt stöd gentemot fri kulturverksamhet?

Arkitektonisk konst

För närvarande finns det mycket få instanser och medel som befrämjar individuell konstnärlig arkitektur i bebyggelsen. De största ansträngningarna görs för enstaka representativa byggnader och för kompletteringar på enstaka tomter i historiskt känslig miljö. En överblick och kritisk utvärdering av kommunernas och statens engagemang i medveten konstnärlig arkitektonisk gestaltning skulle ge ett underlag för en bedömning av den nyskapande arkitekturens villkor.

Kulturproduktionens förutsättningar

Med ökad teknik och med ökad politisk inblandning förändras också förutsättningarna för det konstnärliga skapandet. Kulturella uttryck reproduceras mycket lättare nu än tidigare, antingen det gäller teater i TV eller tavelreproduktioner. Vi kan i hemmet ha världskonst på väggarna eller se en balett som tidigare var förbehållen en liten elit på en geografiskt bestämd plats. Detta ställer fundamentala frågor om kulturens villkor, om kreativitet och deltagande contra passivitet och konsumtion, om amatörskap kontra elitkonst, om "reproduktionskultur" kontra "originalkultur".

Kulturdistributionens effekter

Den största tekniska förändringen har skett i nya distributionsled som TV, video, bokklubbar etc. Men samtidigt som kulturen på detta sätt når ut till fler människor, blir urvalet smalare och ofta mer enkelriktat. Det finns farhågor för att bestsellers och kommersialiserade underhållningsprodukter slår ut kvalitetsprodukter. Fortfarande vet vi för litet om dessa distributionseffekter, och vi vet inte heller på vilket sätt de kan balanseras av statliga stödåtgärder. Vi vet inte i vad mån tidigare kvalitetsmedvetna grupper har förändrat sin syn och sin konsumtion. Det breddade utbudet till allt fler måste sättas i relation till kvalitetsutbudet, förr och nu.

4.3 Kulturpedagogik

I den rådande kultursituationen med delvis oförenliga kvalitetsföreställningar och värderingar (se 2.4) möter en rad forskningsuppgifter, som är angelägna både med hänsyn till den intellektuella utmaningen och de kulturpolitiska konsekvenserna.

Det behövs systematiska studier i *konfliktsituationer med hänsyn till konsternas ideologiska och allmänskulturella innebörder*, inte minst på livsåskådningsplanet (jfr 2.4). De nutida spridningsvägarna för konstideologier och konstförväntningar bör studeras, skolans och massmedias attityd- och värdeförmedling uppmärksammas. Den aktuella konstideologiska situationen behöver ingående studeras, motsättningarna mellan konstabegreppen klargöras. Över huvud taget är frågor om kulturbas och kulturspridning på det estetiska området försummade.

Förutsättningarna för att individerna skall få behållning av seriösa kulturyttringar är en viss initialkunskap och vissa förväntningar. Att det är en angelägen uppgift för kulturpedagogisk forskning att tydlig-

göra detta och belysa *förhållandet mellan människors referensramar och deras kulturutnyttjande*, torde ha framgått av avsnittet om kulturdelaktighet (2.3).

En annan väsentlig forskningsuppgift av kulturpedagogisk art återfinns i förlängningen av det resonemang om vardagslivets "estetik" som förts i avsnitt 2.4. Utvecklingen av praktiska estetiska normsystem, som även tar hänsyn till uttrycks- och gestaltningsproblem, befrämjas av *konstforskning med inslag av beteendevetenskaplig bedömning*. Studiet av äldre konstyttringar kan också ge viktiga kompletterande synpunkter på problem, där lösningar efter normaliserade "estetiska" rutiner kan medföra utarmning av den kulturella miljön.

Ett annat bristområde är *museologisk forskning*. Den kan avse studier av och metod- och teoribildning för traditionella museala verksamheter som insamling, klassificering, katalogisering och bevarandeåtgärder. Ett annat museologiskt forskningsfält, som har stor aktualitet i det kulturpedagogiska sammanhanget, inrymmer undersökningar av museipedagogik, publikkontakt, utställningar och annan utåtriktad verksamhet.

Kulturens spridning i massmedia får här bli huvudexempel på ett fält för forskning och utvecklingsarbete av stort kulturpedagogiskt intresse. Det vore t ex angeläget att aktivera den populärvetenskapliga verksamheten utöver de få men betydelsefulla organ som finns. Inte sällan ger aktuell forskning stoff för massmedia i form av spektakulära påståenden och tillspetsade idéer. Det verkliga läget i den vetenskapliga diskussionen borde i stället göras mera tillgängligt för en större publik.

FRN har gjort viktiga insatser för forskningsinformation, och även statens kulturråd har varit inne på dessa problem. En viktig uppgift för kulturforskning vore att studera mediadebatten och dess ursprungliga idéer, vad de innehållit och *inte* innehållit. Vidare behövs studier av kunskapsförmedlingen från den internationella forskningsfronten fram till svensk offentlighet, med hänsyn till aktualitet-försening och fragmentering-tillräcklighet.

4.4 Ungdomskulturer

En sida av kulturforskningen är den som sysselsätter sig med skilda befolkningskategorier och för dem specifika värderingar och synsätt. Yrke, samhällsklass, kön eller generationstillhörighet kan vara det

som tillhandahåller den kulturella särarten. Ungdomars värderingar, framtidssyn m m har uppmärksammats i olika sammanhang. Så har t ex statens ungdomsråd initierat ett flertal utredningar och studier, både vetenskapliga, journalistiskt upplagda och även policyinriktade. Inom Stockholms kommun har ungdomsfrågorna behandlats i en rapportserie om olämpliga ungdomsmiljöer. Men på det hela taget är forskning om ungdomskultur starkt försummad särskilt i institutionsförankrad forskning av inomvetenskaplig relevans.

Intresset för ungdomar har i hög grad motiverats av konkreta samhällsproblem, bl a drogmissbruk och vandalism. Andra angelägna teman har ansetts vara ungdom/kommersialism, generationsmotsättningar, ungdomars attityder till skola och arbetsmarknad samt förskjutningar i fråga om inställningen till arbete respektive fritid som främsta livsinnehåll. En grundläggande fråga har varit huruvida det verkligen existerar en ungdomskultur, eller om det snarare är så att ungdomar i allmänhet införlivar föräldragenerationens värderingar, även om deras yttre beteenden och symboler delvis är andra.

Många olika frågor behöver belysas i en forskning om ungdomskulturer. Ungdomens musik-, bild- och litteraturkonsumtion utgör ett intressant forskningsfält med uppgifter både för de estetiska moderdisciplinerna och för deras sociologiska specialiteter (musiksociologi osv).

Från etnologiskt håll har nyligen givits glimtar ur en verklighet bland punkare och skinheads som starkt skiljer sig från den ungdomsvärld som möter i andra sammanhang. I en annan studie dokumenteras en ungdomsgrupp i en Stockholmsförort, varvid den närgångna etnologiska skildringen tydliggör betydelsen av den sociala miljön som formare av ungdomarnas medvetande. Olika miljöer skapar olika ungdomskulturer.

Vad som gör ungdomsforskningen särskilt angelägen är det faktum att forandet av ungdomars medvetande väsentligen bestämmer deras fortsatta livslopp som vuxna. Det är värderingarna och "världsbilden", perspektivet på sig själv och omgivningen, som är handlingarnas styrande roder. Det är också dessa förutsättningar som avgör människornas tolkningar av tillkommande upplevelser och händelser; allt ses i en viss kulturs ljus, vilket kan medföra såväl konstruktiva och kraftfulla insatser som negativ aggression och uppgivenhet.

Forskning om ungdomskulturer bör bedrivas med två huvudinriktningar. I den ena fokuseras medvetandenivån, alltså forandet och vidmakthållandet av värderingar och synsätt. I den andra belyses framför allt de beteenden och den livsform som är en följd av bl a de nämnda kognitiva förutsättningarna men också av samhälleliga fakto-

rer, t ex arbetslöshet. Eftersträvansvärt är en pendling mellan de två perspektiven, det mer teoretiska och det mer empiriska.

Frågan om kommersialism handlar här t ex om hur synsätt och värderingar med viss förankring i den dominerande kulturen erbjuds materiella hjälpmedel – kläder, inredningsdetaljer etc – varigenom värderingarna artikuleras och förstärks. Själva internaliseringsförloppet är en teoretisk forskningsuppgift. Men viktigt är också att empiriskt belysa det ungdomliga livsmönster och den materiella miljö som har det kommersiella utbudet som förutsättning.

Frågan om generationsmotsättningar handlar väsentligen om olikheter i perspektiv, vilket medför animositet och misstolkningar. De kvantitativa data som finns rörande ungdomars attityder i skilda frågor bör kompletteras med kvalitativa djupstudier, och större hänsyn bör tas till olikheterna mellan skilda "ungdomsvärldar". Hur gestaltas dessa ungdomsvärldar på basis av erfarenheter från olika boendemiljöer, skolor m m samt till följd av t ex arbetslöshet eller kaos i hemmet?

Nästa fråga är hur attityderna och motsättningarna yttrar sig i handlingar. Vilka är de konkreta konfliktorsakerna mellan ungdomar och vuxna? På vilka sätt förstärks de eventuellt genom symboler, etik, språk och övriga beteendeformer?

Ungdomars attityder till skola och arbetsmarknad kommenteras ofta i moraliserande ordalag av den vuxna generationen. De anses inte rätt ta vara på sina möjligheter, inte heller förstå hur man skall göra för att inte förspilla livschanserna. Denna kritik framförs ofta utan närmare tanke på att vissa ungdomar införlivat ett delkulturellt perspektiv utifrån vilket vissa ifrågasatta handlingar är både naturliga och rationella. Det viktiga är därför att nå insikt om vilket detta ungdomsperspektiv är samt hur det genererats.

Överhuvud är det viktigt att studera hur olika kulturbyggen försiggår. Vilka intryck får ungdomarna, vad ser de av den samhälleliga verkligheten, vilka personer träffar de i vilka sociala situationer, vilka känslomässiga upplevelser gör de, vilka budskap mottar de, vilka belöningar respektive bestraffningar får de, vilken konkurrens utsätts de för? Vilka "ekologiska nischer" är ungdomens? Med vilka tillgångar exploaterar de dessa? De lär sig vissa tekniker som är tillämpbara i hemmet eller i skolan, andra handlingsstrategier åter i det offentliga rummet.

Dessa exempel är inte avsedda att spegla karakteristiska drag i ungdomars handlingsmönster. Avsikten är i stället att erinra om att även ungdomar – inte bara vuxna – introduceras i en verklighet som både tillhandahåller vissa situationer och vissa sätt att bete sig i dessa.

Kulturforskarens uppgift är att beskriva dylika typiska situationer samt av kulturen givna handlingsalternativ. Vilka handlingar är möjliga, vilka är omöjliga, vilka är nödvändiga? Även sådana frågor bör kulturforskaren kunna besvara.

4.5 Kulturlandskapet och bebyggelsen

Intresset för kulturvårderna i vardagsmiljön har successivt ökat under efterkrigstiden. Samtidigt har synen på kulturarvet ändrats. Miljöer och objekt som tidigare inte ansetts kulturhistoriskt intressanta, t ex äldre odlingslandskap eller industrialismens och folkrörelsernas miljöer, räknas nu till kulturminnesvårdens ansvarsområden. Från att tidigare främst ha varit inriktat på enstaka kulturminnen har insatserna för att ta tillvara kulturvårderna också alltmer kommit att gälla bevarandet av historisk kontinuitet och miljösammanhang i kulturlandskapet och bebyggelsen. Det är av stor vikt att genom forskning få fram och sammanställa traditions- och dataunderlag, vilka kan underbygga och artikulera de grundinställningar som gör sig gällande. Om de beskrivs med en viss fullständighet och ställs mot varandra på ett meningsfullt sätt, kan de kanske ge upphov till mer sammansatta och kulturellt rikare föreställningar och värderingar, utifrån vilka en långsiktig planering av bebyggelsemiljöns vård kan läggas upp.

De nya riktlinjerna för arbetet inom *kulturminnesvården och bebyggelseplaneringen* innebär helt nya krav på kunskapsunderlaget och därmed på forskningen om kulturlandskapet och bebyggelsen. Att det finns ett intresse inom forskarsamhället att medverka i en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom området är uppenbart. Förutsättningarna är också i och för sig goda, eftersom forskningen inom enskilda ämnen som arkeologi och konstvetenskap redan i större eller mindre utsträckning har förskjutits mot bebyggelseforskning i vid bemärkelse med en stark betoning av de ekologiska, ekonomiska och sociala faktorerna bakom förändringarna i den fysiska miljön. Intrycket av ett verkligt försök till samling kring det ämnesövergripande forskningsområdet *markutnyttjande och bebyggelse* förstärks ytterligare av de ökade tvärvetenskapliga ansatserna. HSFR och Riksbankens Jubileumsfond har aktivt medverkat till denna utveckling genom projektstöd och forskartjänster.

Det finns emellertid speciella förhållanden och problem i anslutning till detta forskningsområde som särskilt behöver uppmärksammas.

Detta gäller inte minst det tvärvetenskapliga arbetet och den samverkan som behövs mellan en rad olika ämnen dels inom humaniora och samhällsvetenskap (arkeologi, konsvetenskap, etnologi, historia, kulturgeografi och ekonomisk historia), dels mellan humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnen och olika naturvetenskapliga discipliner i första hand med miljöhistorisk inriktning.

Utgångspunkterna för bebyggelse- och kulturlandskapsforskningen skiljer sig mycket från ämne till ämne. Forskningsmaterialen är olika liksom bearbetningsmetoderna och teoribildningen. Detta har skapat behov av ett mer utvecklat samarbete kring gemensamma frågeställningar och av en ämnesövergripande teoridiskussion kring kolonisationsförlopp, markutnyttjande och bebyggelseförändringar. HSFR, NFR och Riksbankens Jubileumsfond har på olika sätt stött initiativ i denna riktning. Ett fortsatt stöd är viktigt inte minst för förståelsen mellan forskare från olika discipliner och för möjligheterna till fruktbar samverkan mellan humanister/samhällsvetare och naturvetare inom detta forskningsområde.

Flera större satsningar har under de senaste åren gjorts på större *bebyggelsehistoriska forskningsprojekt* kring utvalda miljöer och områden. Gemensamt för dessa projekt har varit det tvär- eller mångvetenskapliga angreppssättet och de långa tidsperspektiven. Ännu saknas emellertid studier av detta slag i flera regioner av central betydelse för tolkningen av bebyggelseutvecklingen. Samtidigt är det påfallande att de senaste årens insatser har varit mer systematiska när det gäller äldre tidsskeden medan forskningen kring de senaste århundradenas bebyggelseutveckling är mer splittrad. Redan pågående projekt behöver bindas ihop och kompletteras för att ge en allsidig belysning av landskaps- och bebyggelseutveckling. Inte minst gäller detta industrialiseringsskedet och 1800-talets bebyggelseförändringar med dess regionala skillnader och sociala skiktningar.

Vid sidan av regionala djupstudier med långa tidsperspektiv och skedesstudier finns också ett stort behov av synteser. Moderna försök att sammanfatta forskningsresultat kring *kulturlandskapet och bebyggelsen* saknas i stor utsträckning. Det gäller både för äldre tidsavsnitt och de senaste århundradena. Sådana sammanfattningar och översikter är naturligtvis angelägna för att underlätta och förbättra den sektoriella planeringen inom kulturminnesvården och kommunernas arbete med att ta tillvara kulturarvet. Men det behövs också som utgångspunkt för nya forskningsinsatser.

Sammanställningar av pågående forskning som har gjorts av riksantikvarieämbetet visar tydligt svårigheterna att tillgodose behovet av

långsiktig kunskapsuppbyggnad inom forskningsområdet kulturlandskapet och bebyggelsen. När särskilda satsningar har förekommit under senare år på tvärvetenskapliga projekt och på forskning kring vissa tidsskeden har detta skett på bekostnad av ämnesspecifik forskning. Det är uppenbart att särskilda insatser måste göras för att forskningen inom de enskilda ämnena skall kunna upprätthållas på en rimlig nivå vid sidan av större satsningar inom det ämnesövergripande forskningsområdet.

Det ökade intresset för industrialismens kulturarv har aktualiserat behovet av *teknikhistorisk forskning* som är särskilt betydelsefull för förståelsen och värderingen av kulturarvet från denna tid. En utveckling av den teknikhistoriska och byggnadstekniska forskningen är också viktig för vården av äldre bebyggelse och kulturmiljöer. För båda forskningsområdena gäller att ansvaret är delat mellan HSFR och BFR

och att osäkerhet råder bland forskare och hos sektorsmyndigheter om ansvarsfördelningen. Det är i och för sig naturligt att gränsen mellan rådens ansvarsområden är något flytande. HSFR bör t ex kunna stödja projekt med tekniska inslag och BFR forskning kring den äldre bebyggelsen och dess hantering. Samtidigt måste kunna krävas att de mycket stora resurser som samhället satsar på byggforskning *stys av de samlade samhällsmålen för området och inte enbart av teknisk-ekonomiska överväganden*. Men det är också viktigt att råden samarbetar så att forskningen i gränsområdet dem emellan blir rätt bedömd och får rimligt stöd.

Samhällets insatser för att ta till vara *kulturvärdena i kulturlandskapet och bebyggelsen* har lång tradition i Sverige, som i vissa avseenden betraktas som ett föregångsland inom detta samhällsområde. Det är därför förvånande att forskning som analyserar och utvärderar verksamheten som sådan, dess metoder och effekter, resultat och problem, dess roll i samhällsplaneringen och kulturlivet är så litet utvecklad. En anledning är givetvis att medel har saknats. Under de senaste åren har dock en del initiativ tagits inom humanistiska ämnen och från juridisk och samhällsvetenskaplig sida. De är emellertid ganska slumpmässiga och knappast ägnade att ge underlag för att bedöma om den nya synen på kulturarvet har fått avsett genomslag och om styrmedel och initiativ har varit rätt avvägda. Som sektorsmyndighet för kulturminnesvården har riksantikvarieämbetet ett särskilt ansvar för att initiera utrednings- och forskningsarbete av detta slag. Kompetens för sådan forskning finns emellertid i allmänhet inte inom sektorsorganen (jfr 3.3). Redan ett programarbete för forskningsinsatser av detta slag fordrar medverkan från forskare utanför kulturminnesvårdens organisation. Det finns därför starka skäl för ett närmare samarbete mellan riksantikvarieämbetet och den universitets- och rådsbaserade forskningen för att utveckla kulturforskningen på detta område.

5. Förslag till åtgärder

5.1 Principer och allmänna överväganden

HSFR:s insatser för forskningen om kulturyttringar och kulturfrågor bör enligt vår uppfattning styras av fyra huvudprinciper:

1. Fortsatt forskning om de verksamheter och resultat som innefattas i det estetiska kulturbegreppet måste säkerställas genom att kompetensen inom de humanistiska ämnena vidmakthålles och utvecklas.
2. Studiet av människors totala livsform, den vardagliga kulturen och de kulturella grundstrukturerna och värderingssystemen i samhället (det antropologiska kulturbegreppet) bör utvecklas ytterligare.
3. Studier som från någon av de två utgångspunkterna – den estetiska eller den antropologiska – söker beskriva *samband* mellan mer eller mindre traditionella estetiska kulturyttringar och människors vardagliga liv bör ges särskilt hög prioritet.
4. Lämpliga samarbetsformer i forskningsfrågor bör skapas mellan forskningsråd/högskola och sektorsorgan, så att behovet av stöd i grundforskningen för vetenskaplig teori- och metodutveckling beaktas inom den försummade sektorsforskningen på det allmänkulturella området. Även behovet av forskning kring bebyggelseutvecklingen, byggandet och den byggda miljön bör på motsvarande sätt bevakas i samråd med byggforskningsrådet.

Enligt arbetsgruppens uppfattning krävs koncentrerade satsningar på vissa bestämda forskningsfält och metodiska/teoretiska ansatser, om HSFR skall lyckas stimulera till kvalitativt framstående undersökningar inom det vidsträckta prioriterade området "forskning om kultur-

yttringar och kulturfrågor". Detta synsätt har på väsentliga punkter kommit att bestämma gruppens följande förslag till konkreta åtgärder. *Ett* av de föreslagna symposierna/konferenserna vill vi dock ge en vidare ram för att i ett inledningsskede kunna sammanföra forskare från olika discipliner samt fånga upp nya forskningsidéer. Vi föreslår således under hänvisning till diskussionen i avsnitt 4 följande insatser under de närmaste två-tre åren:

5.2 Symposier och seminarier

1. "Kulturforskning för 90-talet." Tvärvetenskapligt symposium med internationella inslag.
2. Näringsrationaliseringens konsekvenser för miljön, speciellt landskaps- och bebyggelseförändringar. Symposium.
3. Kulturpedagogiska forskningsuppgifter. Symposium med internationella inslag.
4. Kulturkonflikter. Tvådagarsseminarium.

Förslagen är prioriterade i ovannämnda ordningsföljd. För varje arrangemang bör speciella arbetsgrupper på två-tre personer utses att svara för programförberedelser och avslutande dokumentation.

5.3 Forskningsbidrag av planeringskaraktär

Arbetsgruppen föreslår vidare (under hänvisning till vad som sagts i inledningen till avsnitt 4 och punkterna 4.1 – 4.5), att inom ramen för medel till prioriterade områden forskningsbidrag beviljas till följande områden:

1. Ungdomskulturer.
2. Kulturen i tekniksamhället.
3. Metod- och teoriutveckling inom området kultursociologi. (Begreppet kultursociologi ges i sammanhanget en vidsträckt innebörd; se avsnitt 1 i rapporten).
4. Kulturpedagogisk forskning.
5. Forskning kring värderingar, intentioner och resultat inom kulturminnesvården.
6. Kulturkonflikter.

Gruppen föreslår som procedur att HSFR inbjuder till ansökningar om *planeringsanslag* för forskning inom de angivna områdena. (Beräkningsnorm 6 ggr 3 månader à 15 000 kr.) Planeringsbidrag bör, om det är särskilt motiverat, kunna utgå i form av utlandsstipendier. Förslagen ovan är uppförda i en ordningsföljd som bygger på gruppens diskussioner. Vid anslagsutdelningen bör denna angelägenhetsgradering tillmätas viss betydelse men kvalitetsbedömningar likväl bli avgörande. Medlen fördelas således inte nödvändigtvis med ett anslag per delområde. Ledamöter av beredningsgrupperna 3 och 12 föreslås vid ett gemensamt sammanträde upprätta förslag till utdelning sedan yttrandet inhämtats från andra beredningsgrupper som ev. berörs av ansökningar.

5.4 Tjänster

a. Professurer, forskartjänster

Vid HSFR:s sammanträde 1984-01-18 anmäldes ett förslag som inkommit från professorerna Hägerstrand, Segerstedt och Frängsmyr om *rådsprofessur i kultursociologi för Johan Asplund*. Arbetsgruppen har diskuterat framställningen och vill för sin del rekommendera förslaget. En professorstjänst för Asplund skulle jämte den redan av rådet beslutade tidsbegränsade forskartjänsten i kulturteori innebära en avsevärd förstärkning av den kulturanalytiska forskningen i Sverige.

Vidare föreslås att rådet inrättar vissa *forskartjänster* i följande ämnen och ordningsföljd:

1. *Teknikhistoria*
– se den höga prioriteringen i denna rapport (avsnitt 4.2 och 4.5) av området "Kulturen i tekniksamhället".
2. *Ungdomskultur*
– ett viktigt område inom kulturforskningen (se 4.4) som inte på långa vägar fått tillräckligt stöd och har kommit i skymundan jämfört med barnkulturforskningen.
3. *Museologi*
– en angelägen förstärkning av den alldeles otillräckliga kulturpedagogiska forskningen i Sverige (se 4.3).

Även inom kulturlandskapsforskning finns behov av fortsatt stöd. Detta bör uppmärksammas när den nuvarande innehavaren av fors-

kartjänsten hos HSFR i bebyggelsehistoria och kulturlandskapsforskning lämnar sin tjänst. Arbetsgruppen vill i detta sammanhang också markera behovet av en fortsättning på rådets viktiga satsning på industriminnesforskning genom tillsättandet 1979 av en forskartjänst. Gruppen noterar således med tillfredsställelse att rådet i december 1983 tillsatt två doktorandtjänster på detta fält.

Den nya retorikforskningen har en central plats i den humanistiskt inriktade kulturanalysen. Arbetsgruppen vill rekommendera rådet att följa den vetenskapliga verksamhet som bedrivs inom och med anknytning till forskartjänsten i retorik (tillsatt 1982) med tanke på att trygga denna inriktnings framtid i Sverige.

Postdoktorala tjänster vore i hög grad önskvärda för volym- och kompetenshöjning på några av de forskningsfält som rapporten behandlar (jfr 3.1). Med detta påpekande vill gruppen understryka, hur angeläget det är att rådet fortsätter sina ansträngningar att utverka regeringens tillstånd att få inrätta sådana befattningar. Arbetsgruppen gör den bedömningen att samtliga områden, som här nedan förs fram för doktorandtjänster, är aktuella för postdoktorala tjänster om sådana tillkommer.

b. Doktorandtjänster

En doktorandtjänst vid rådet i kultursociologi tillsattes 1983 och fick en innehavare från samhällsvetenskapligt håll. Arbetsgruppen föreslår följande prioritering av behoven inom gruppens bevakningsområde om och när rådet skall tillsätta nya *doktorandtjänster*:

1. Interkulturell kommunikation (kulturpåverkan och kulturkonflikter mellan olika etniska, religiösa och nationella grupper).
2. Kultursociologi med humanistisk-estetisk inriktning.
3. Kulturen i tekniksamhället.
4. Kulturpedagogik.

Gruppen anser att rådet bör söka tillvarata de möjligheter som finns att koppla doktorandtjänster till rådets egna forskartjänster.

5.5 Kontakter med sektorsfinansierad forskning

Sektorsorganen har på senare år i regeringens övergripande planering tilldelats ansvar för forskning och utvecklingsarbete på sina respektive

områden. De organ som arbetar med "kulturyttringar och kulturfrågor" har dock hittills inte disponerat några nämnvärda anslag för forskning. Om sektorsorganen på kulturområdet erhåller egna FoU-medel är det av vikt, att *även företrädare för grundforskningen deltar i bedömningen av forskningsprojekt som skall initieras med dessa sektorsmedel*. Arbetsgruppen anser att HSFR för sin del bör förklara sig villigt att härvidlag påta sig ett ansvar. Vad beträffar Statens kulturråd har det i sin anslagsframställning 1984/85 klart markerat, att om FoU-medel ställs till dess förfogande "är kulturrådet berett att ge forskarna själva stort inflytande över hur medlen används så att de också främjar vetenskaplig metod- och teoriutveckling (dvs får inomvetenskaplig relevans)".

Om en delegation för kommunal forskning kommer till stånd (se 3.3.2) bör även behovet av kulturforskning beaktas.

Arbetsgruppen vill här som ett uppslag framföra tanken, att docenter och andra väl kvalificerade forskare för vissa tidsperioder borde kunna avlönas av sektorsorganen för att utföra undersökningar eller planera forskning. Arbetsgruppen ser detta som ett praktiskt sätt att främja kontakterna mellan grundforskning och sektorsorgan.

Den synnerligen ojämna fördelningen av sektorsforskningsmedel synes inte vara resultatet av någon övergripande planering. Arbetsgruppen finner det ur kulturforskningens synpunkt önskvärt, att en viss omfördelning av sektorsforskningsresurserna kommer till stånd, så att även kulturområdets behov av sektoriell forskning kan beaktas. De myndigheter, som har ansvar för olika verksamheter av allmänskulturellt slag (se 3.3), disponerar på det hela taget över tillräcklig kompetens för utrednings- och i regel även för utvecklingsarbete på sina områden. Men för planering, medelsfördelning samt metodutveckling av forskning borde enligt gruppens uppfattning *lämpliga samrådsorgan etableras* med sektorsorgan, kommunförbundet och BFR på sätt och med arbetsformer, som måste bli föremål för överläggningar mellan respektive myndigheter och beslut i vederbörlig ordning. Det är därvid av största vikt att universitets- och högskoleinstitutionernas grundforskningskompetens tillvaratas och att resurssplittring undviks.

Summary

“Cultural manifestations and cultural questions” is a high-priority research field for which the Swedish Council for Research in the Humanities and Social Sciences (HSFR) has been given the principal responsibility. In actual fact, the Research Council – partly through its Programme Committee for Cultural Sociology 1978–80 – has already initiated discussions and taken certain measures in this wide-ranging field.

The report now presented has been prepared by an HSFR Working Party including representatives of the aesthetic and historical disciplines as well as the social sciences. The aim of the report is to help create conditions for wider and deeper cooperation in cultural research between the Humanities and Social Sciences.

The Party recommends that HSFR's efforts to encourage research on cultural manifestations and cultural questions should be guided by four main principles:

1. Continued research on the activities and results embraced by the concept of aesthetic culture must be safeguarded by ensuring that competence in the humanistic subjects is maintained and developed.
2. Studies of people's way of life in its totality, everyday culture and the fundamental cultural structures and valuation systems in society (the anthropological cultural concept) should be developed still further.
3. High priority should be assigned to studies which endeavour to describe, from either the aesthetic or the anthropological angle, the connection between more or less traditional cultural manifestations and the everyday life of people.
4. Suitable forms of research cooperation ought to be created between Research Councils, Universities and sector organs to satisfy the need for supporting basic research into methods and theory development in the neglected sphere of general cultural sector research. Also, research into the development of housing areas, construction and the built-up environment should be conducted in consultation with the Swedish Council for Building Research.

A discussion of *the aesthetic* and *the anthropological* cultural concepts of people's cultural participation and cultural valuations is presented in Chapter 2 of the Report. In recent decades, there has been a tendency to merge the two cultural concepts into a single unifying one. However, the danger of losing important knowledge and understanding of accomplished cultural manifestations has provided strong reasons for refusing to accept such an amalgamation. Specialised terminology is an asset rather than an obstacle to interdisciplinary research. Events within the concept of aesthetic culture may require illumination from the anthropological field, and modern research has shown that an understanding of culture from an anthropological viewpoint is furthered by insights from aesthetic activities and interpretations.

In regard to research on cultural manifestations and cultural questions, the acquisition of knowledge and cooperation with sector organs (within government, administration and business) are particularly urgent. In the comparatively extensive Chapter 3 (in which representatives of University Colleges and Institutes give, for the first time, a larger unified presentation of the full range of problems), the Working Party stresses the need for sector research to be closely connected with theory and methods development in basic research.

Chapter 4, the final part of the main report, begins with a section about the value of *cultural theory studies* which, in the opinion of the Working Party, can vitalize this entire field of research. Chapter 4 further includes presentations of research fields which are judged to be both scientifically important and socially relevant. The following fields are discussed: *cultural conflicts*, *culture in technological society*, *cultural pedagogy*, *youth cultures*, and *cultivated landscape*.

In Chapter 5, four different kinds of measures are proposed and assigned priority according to the numbering within each group:

Symposia and seminars

1. "Cultural research for the 1990s", an interdisciplinary symposium.
2. The consequences of industrial and agricultural rationalization for the environment, particularly changes in the landscape and built-up areas.
3. Cultural pedagogical research tasks.
4. Cultural conflicts.

Grants for planning research

1. Youth cultures.
2. Culture in technological society.
3. Methods and theory development in Cultural Sociology. (The concept of 'Cultural Sociology' is given a broad meaning in this context.)
4. Cultural pedagogical research.
5. Research on values, intentions and results in the preservation of cultural monuments and landmarks.
6. Cultural conflicts.

Research posts

Professorship:

A proposal for establishing a Professorship in Cultural Sociology for Dr Johan Asplund is supported by the Working Party.

Research posts in:

1. History of technology.
2. Youth culture.
3. Museology.

Doctoral research posts in:

1. Intercultural communication.
2. Cultural sociology with a humanistic-aesthetic orientation.
3. Culture in technological society.
4. Cultural pedagogy.

Finally, it is proposed that HSNR should support the creation of *new forms of cooperation with sector research* in the field of general culture to satisfy the need for contacts between basic research and sector organs. Activities should also include the planning of research into the built-up environment. It is considered important to make use of the general scientific competence in basic research that is available in Universities, University Colleges and Institutes, and to avoid the fragmentation of economic resources.

Litteratur

Ett antal nyare skrifter inom rapportens område, åtskilliga av introducerande karaktär.

Allwood, Jens: Ickeverbale kommunikation. En översikt. (Papers in Anthropological Linguistics, nr 2, 1980). Göteborg: Institutionen för lingvistik, 1980.

Andrén, Gunnar, & Strand, Hans (ed.): Masscommunications and Culture. Stockholm: Akademilitteratur, 1981.

Arbetets värde och mening. Uppsatser skrivna för och diskuterade vid ett symposium arrangerat av Riksbankens Jubileumsfond. Red. Per Sörbom. Stockholm: Liber, 1980.

Aspelin, Kurt, & Gerholm, Tomas (red.): Vetenskap som kritik. En introduktion till Frankfurter-skolans aktuella positioner. Stockholm: Norstedt, 1974.

Asplund, Johan: Teorier om framtiden. Stockholm: Liber, 1979.

Asplund, Johan: Tid, rum, individ och kollektiv. Stockholm: Liber, 1983.

Beardsley, Monroe C: Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism. 2. ed. Indianapolis: Hackett, 1981.

Beckman, Svante: Tidsandans krumbukter. Kartor över västerländsk värderingsterräng. Stockholm: FRN/Liber, 1983.

Biddiss, Michael D: Massornas tid. Idéer och samhälle i Europa genom 100 år. Lund: Liber, 1981

Bjurström, Erling: Generationsupproret. Ungdomskulturer, ungdomsrörelser och tonårsmarknad från 50-tal till 80-tal. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1980.

Bourdieu, Pierre, & Passeron, Jean-Claude: Reproduction in Education, Society and Culture. Beverly Hills: Sage, 1977.

Bredsdorff, Thomas, Larsen, Mihail & Thyssen, Ole: Til Glaeden. Om humanisme og humaniora. København: Gyldendal, 1979.

- Daun, Åke (red.): Bingospelare. En samhälls- och kulturundersökning. Stockholm: Tiden, 1977.
- Duncan, Hugh Dalziel: Symbol och samhälle. Stockholm: Beckman, 1970.
- Ehn, Billy, & Löfgren, Orvar: Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv. Lund: Liber, 1982.
- De estetiske fags forhold til samfunnsvitenskapene. Rapport fra en konferanse /.../ 1977. Oslo: Norges almenvidenskapelige forskningsråd, /1978/.
- Fem forskare om kulturkommersialismen. Stockholm: Liber, 1982.
- Ferrer, Julio: Punkare och skinheads. Socialisering i gäng. Stockholm: Norstedts, 1983.
- Fog, Hans, & Helmfrid, Staffan: Kulturlandskap och samhällsförändring. Stockholm: Liber, 1982.
- Forskning om kulturytringar i dagens samfunn. Instilling fra et utvalg. Oslo: Norges almenvidenskapelige forskningsråd, 1983.
- Frykman, Jonas, & Löfgren, Orvar: Den kultiverade människan. Lund: Liber, 1979; andra tr. 1981.
- Frängsmyr, Tore: Framsteg eller förfall. Framtidsbilder och utopier i västerländsk tanketradition. Stockholm: Liber, 1980.
- Frängsmyr, Tore (red.): Paradiset och vildmarken. Studier kring synen på naturen och naturresurserna. Stockholm: Liber, 1984.
- Geertz, Clifford: The Interpretation of Cultures. Selected Essays. New York: Basic Books, 1973. (Engelsk ed. 1975.)
- Gombrich, E H: Konst och illusion. En studie i bildframställningens psykologi. Stockholm: Raben & Sjögren, 1972.
- Gumperz, John J: Discourse Strategies. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Hannerz, Ulf: Över gränser. Studier i dagens socialantropologi. Lund: Liber, 1983.
- Hannerz, Ulf, Liljeström, Rita, & Löfgren, Orvar (red.): Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Stockholm: Akademilitteratur, 1982; andra tr. 1983.
- Hansson, Bengt, & Sandström, Sven (red.): Vetenskapernas människo-bild. Lund: Kollegiet Människa och Miljö, 1983.
- Hansson, Gunnar (red.): Litteratur som kommunikation: Förståelse, tolkningar, värderingar. Linköping: Tema Kommunikation, Universitetet i Linköping, 1983.
- Hauser, Arnold: The Philosophy of Art History. London: Routledge, 1959.

- Hauser, Arnold: *The Social History of Art*. 1-4. London: Routledge, 1962.
- Hermerén, Göran: *Aspects of Aesthetics*. Lund: Liber/Gleerup, 1983.
- Holte, Ragnar, Hof, Hans, & Jeffner, Anders: *Etiska problem*. 3:e uppl., andra tr. Älvsjö: Verbum, 1983.
- Humaniora i samhället. Tio inlägg om humanistisk forskning. Stockholm: Liber, /1982/.
- Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige. Red: Thomas Forser. Stockholm: Norstedts, 1977.
- Humanioras egenart. En rapport. Red. Tore Frängsmyr. Oslo: Universitetsforlaget, 1983.
- Humanistisk och teologisk forskning i Sverige. Nuläge och framtidsperspektiv. Stockholm: Statens humanistiska forskningsråd/Allmänna förlaget, 1973.
- Hård af Segerstad, Peder: *Information och kommunikation*. En bok om människans förmåga att tänka, tala och förstå. Uppsala: Studieförlaget, 1983.
- Individuella värderingsförändringar. Fyra essäer. Stockholm: FRN/Liber, 1983.
- Engelstam, Lars: *Arbetets värde och tidens bruk*. Stockholm: Liber, 1980.
- Engelstam, Lars, & Schiller, Berndt: *Teknik och social förändring*. Lund: Liber, 1981.
- Johannesson, Kurt: *Svensk retorik från Stockholms blodbad till Almedalen*. Stockholm: Norstedt, 1983.
- Kultur och värderingsförändringar. Tre essäer. Stockholm: FRN/Liber, 1983.
- Kulturpolitisk forskning och utveckling. En rapport från statens kulturråd. Stockholm: Liber, 1979.
- Lagerroth, Erland: *Litteraturvetenskapen vid en korsväg*. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1980.
- Liljeström, Rita: *Kultur och arbete*. Stockholm: Liber, 1979; andra tr. 1981.
- Livsåskådningsforskning. Föreläsningar hållna vid nordiskt symposium anordnat av teologiska fakulteten vid Uppsala universitet 7-10 januari 1977. Uppsala: Uppsala universitet, 1977.
- Margolis, J: *Art and Philosophy*. Atlantic Highlands, N. Y: Humanities Press, 1980.
- Människan i tekniksamhället. Föredrag och diskussioner vid Vitterhetsakademiens konferens 25-27 januari 1977. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1977.

- Naturen som symbol. Red. Jens Allwood m.fl. Stockholm: Liber, 1983.
- Ortner, Sherry B: On Key Symbols; i: *American Anthropologist*, vol. 75:1338-1346. Washington DC, 1973.
- Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer: Uppdrag angående planering och finansiering av sektoriell forskning. (Långtidsbedömningar av forskningsverksamhet; skrivelse till Regeringen 1983-01-02.)
- Sandström, Sven: *A Common Taste in Art*. Aris, 1977.
- Sandström, Sven: *Se och uppleva*. Åhus: Kalejdoskop, 1983.
- Saville-Troike, Muriel: *The Ethnography of Communication*. An Introduction. Oxford: Basil Blackwell, 1982.
- Schneider, Louis, & Bonjean, Charles B (ed.): *The Idea of Culture in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973. (Med bidrag bl.a. av Talcott Parsons.)
- Skönlitteratur på bibliotek. Rapporter från folkbiblioteksutredningen om inköp, lån och läsning. Stockholm: Liber, 1983.
- Sociala värderingsförändringar. Fyra essäer. Stockholm: FRN/Liber, 1983.
- Svensk forskning 1982-1986. Vågar Värderingar Val. Rapport juni 1981. Stockholm: Forskningsrådsnämnden FRN, 1981.
- Sörbom, Göran: *Konst, värde och värdegemenskap*. Några synpunkter på estetisk värdeteori. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1974.
- Thavenius, Jan: *Modersmål och fadersarv*. Svenskämnets traditioner i historien och nuet. Järfälla: Symposion, ny uppl, 1982.
- Thunberg, Anne-Marie, Nowak, Kjell, Rosengren, Karl Erik, & Sigurd, Bengt: *Samverkansspiralen*. Människan i informations- och kommunikationssamhället. Stockholm: Liber, 1978; andra tr. 1980.
- Tolkning och tolkningsteorier. Föredrag och diskussionsinlägg vid Vitterhetsakademiens symposium 17-19 november 1981. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1982.
- Vad är kultur? Uppsatser från ett symposium i Göteborg maj 1981. (Papers in anthropological linguistics, 9.) Göteborg: Institutionen för lingvistik, 1980.
- Werner, Karla: *Avstånd och gemenskap*. Om samhällsförändringar och mänsklig kommunikation. Stockholm: Akademilitteratur, 1983.
- Werner, Karla: *Bråkig, ung och galen*. En bok om Brandbergens ungdomsgrupp. Stockholm: Akademilitteratur, 1984.
- Williams, Raymond: *Keywords*. A Vocabulary of Culture and Society. London: Fontana, 1976.
- Williams, Raymond: *Marx och kulturen*. En diskussion kring marxistisk kultur- och litteraturteori. Stockholm: Bonniers, 1980.

Wolff, Janet: Aesthetics and The Sociology of Art. London: Allen & Unwin, 1983.

Wolff, Janet: Hermeneutic Philosophy and the Sociology of Art. London: Routledge, 1975.

Wuthnow, Robert, et al.: Cultural Analysis. London: Routledge, 1984.

Forskning om kultur

Det behövs mer forskning om kulturyttringar och kulturfrågor. Den här rapporten – som har utarbetats av en arbetsgrupp inom HSFR – vill skapa förutsättningar för fördjupad forskning om kultur. Ett annat mål är reellt vetenskapligt samarbete mellan grundforskning och sektorsforskning.

Rapporten inleds med en diskussion av två kulturbegrepp, det estetiska och det antropologiska – förenklat den traditionella "finkulturen" resp kultur i bemärkelsen livsform. I skärningspunkten mellan dessa två kulturbegrepp ser arbetsgruppen en rad viktiga forskningsfält: kulturkonflikter, kulturen i tekniksamhället, kulturpedagogik, ungdomskulturer, kulturlandskap och bebyggelse.

Grundförutsättning för en vital kulturforskning är också att de teoretiska forskningsansatserna intensifieras och förnyas. Detta bör ske i samspel mellan humanister och samhällsvetare. Ett annat viktigt grundkrav är att institutionen som forskande enhet återupprättas och utvecklas.

HSFR

Council for Research in the Humanities and Social Sciences.